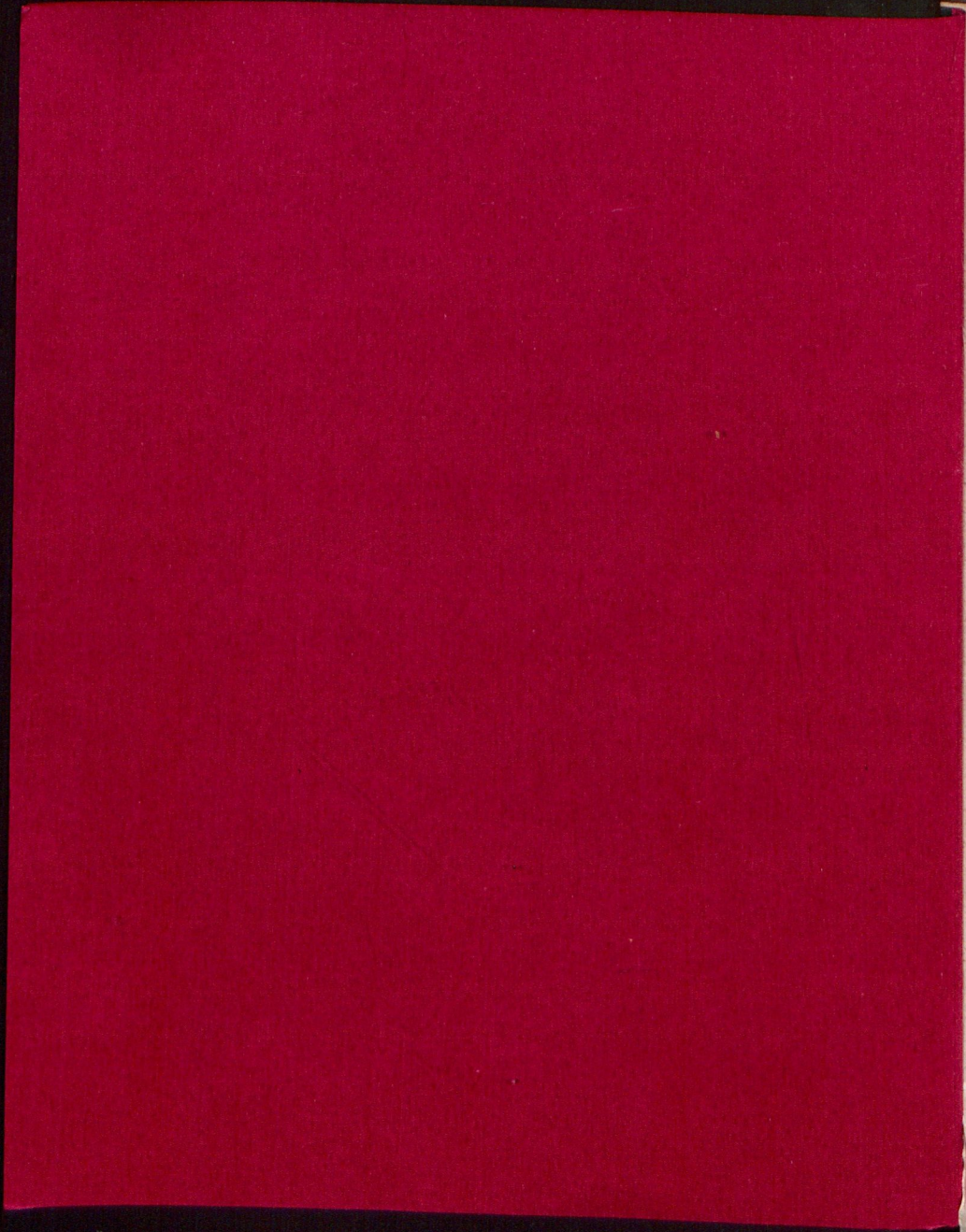

05 H 588

Q. B. VI
DISSERTATIO THEOLOGICA
DE

ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΠΛΑΝΗΣ

SEV

EFFICACIA
ERRORVM

ex 2. Thessal. II, 10. II.

QVAM

RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE REGIO

FRIDERICO AVGVSTO,

ELECTORATVS SAXONICI HEREDE,

PRAESIDE

DN. GOTTLIEB VVERNSDORFIO,

SS. THEOL. DOCT. ET PROF. PVBL.

TEMPLI OO. SS. PRAEPOSITO, NEC NON SENATVS
ECCLESIAST. ASSESSORE,

DOMINO, PATRONO, AC PRAECEPTORE SVO PER OMNE VITAE
SPATIUM SANCTE OBSERVANDO,

PRO POTESTATE PRIVATIM IN THEOLOGIA
LEGENDI

D. VI. APRIL. A. R. S. M DCC XVI.

PUBLICAE DISQVISITIONI SVBIICT

AVCTOR

M. CHRISTIANVS CAROL. STEMPEL,

FACVLT. PHILOS. ASSESS.

H. L. Q. C.

VITEMBERGAE, LITERIS VIDVAE GERDESIAE.

DISSERTATIO THEOLOGICA
DE

ENEPHIA PLANNIC

REV

EFFICACIA

ERRORVM

054588

REGTOR ACADEMIAE UNIVERSITATIS HALLAE (SAALAE)

FRIDERICO AVGVSTO

DN. GOTTLIBO VERNERDORFIO

SS. THEOL. DOCT. ET PROF. PUBL.

TERMINO DOCT. PRAEPOSITO, NEC NON

COLLEGIAST. ASSESSOR.

DOMINO, P. THRONO, AC P. AMPLI. P. THRONO, AC P. AMPLI. P. THRONO,

PROF. POTESTATE, AC P. AMPLI. P. THRONO, AC P. AMPLI. P. THRONO,

PUBLICAE DISCIPLINAE, AC P. AMPLI. P. THRONO, AC P. AMPLI. P. THRONO,

AC P. AMPLI. P. THRONO, AC P. AMPLI. P. THRONO, AC P. AMPLI. P. THRONO,

AC P. AMPLI. P. THRONO, AC P. AMPLI. P. THRONO, AC P. AMPLI. P. THRONO,

AC P. AMPLI. P. THRONO, AC P. AMPLI. P. THRONO, AC P. AMPLI. P. THRONO,

DE
EFFICACIA ERRORVM.

PROOEMIUM.

Quanta in Erroribus vis, & efficacia
insit, quàm erga leves, & verita-
tem fastidientes, animas facile exci-
tant, satis graviter D. gentium Do-
ctor exemplo *Galatarum* docet,
quos *Cap. III, 1.* adeo dementatos,
& quasi fascino, praestigiisque Pseu-
do-Apostolorum misere corruptos
pronunciat, ut veritatis Evangelicae, in qua constituti per
DEI gratiam erant, lucem, ac claritatem, nec intueri, nec
ea, qua fieri par erat, sinceritate, amplecti potuerint. Ita
nimirum pius Apostoli animus indignatione rumpitur:
O stulti Galatae! quis fascinavit vos, ut veritati non obe-
diatis? Incogitantiae merito, & insperatae stoliditatis, ipsos
insimulat, quod, cum Christus a se eis quasi prae oculis il-
lustri doctrina sculptus, & vivis veluti coloribus depictus,
adeoque dilucide expressus esset, ut ipsum cum vera sua
luce, & incorrupta doctrina, nulla interposita difficultate,
statim agnoscere potuissent, tamen per impostores Pseu-
do-Apostolos tam misere, tamque efficaciter sint decepti,
atque seducti, ut mente non modo alienati, & capti, sed
& excantati prorsus, fascinatique esse viderentur. Nimi-
s proinde duriter ipsos compellat, non tamen ut convitium
faciat, aut ignominiam inurat, sed potius castiget, ac cor-
rigat, & affectatam ipsorum recordiam, pro publica, qua
A 2 polle-

pollebat, auctoritate emendet. Probe enim desultoriam ipsorum levitatem secum expendens, qui veritatis prius acceptae palmam non modo sibi passi fuerant interverti, sed & insuper circa Pseudo-Doctorum dogmata exorbitantes adeo, atque insipientes videbantur, ut ad pristinam Evangelii sapientiam ne quidem revocari possent, jure meritoque ipsos nominare poterat ἀνοήτους. Sunt, qui ad ingenium gentis respexisse Apostolum, proinde non tam affectatam, quam naturalem, Galatarum, utpote e Barbaris oriundorum, indocilitatem, atque vecordiam per stultitiam arguisse, putant. Quos inter primas facile tenet Hieronymus, qui sicuti Creteneses mendaces notet Epimenides, Vanos Mauros, feroces Dalmatas Latinus pulset Historicus; timidos Phryges omnes Poetae lacerent, Graecis item juxta Iulium pro Flacco ingenita insit levitas, & erudita vanitas; ita & Apostolum Galatas regionis suae, ut ipse loquitur, proprietate pulsasse, arbitratur, quod vitio gentis fuerint indociles, vecordes, & ad sapientiam tardiores. vid. Cornel. a Lap. in Comm. ad Gal. III. f. 431. a. Attamen alii vicissim, & quidem plerique, rectius ad rem ipsam, & culpam Galatarum commissam, objurgationem hanc Apostolicam severiorem referre malunt, ut adeo eorundem incogitantiam, & intermissionem spiritualis συγκρίσεως inter Moysen & Christum, legem & Evangelium, Opera & fidem h. l. taxet, ac reprehendat Apostolus, qua ex iis, quae de Christo, morte, & merito ejus didicerant, & tenebant, haut difficulter veritatem dignoscere potuissent, nisi ipsi sibi per socordiam defuissent, uti bene explicat B. D. Andr. Kunadus in Comm. ad h. l. Illud vero durius longe videtur, quod ipsos praestigiis, seu fascino adeo correptos pronunciet, ut illud etiam, quod perspicuum, & prope sensibus expo-

expo-

expositum erat, animadvertere, ac intelligere non possent: *Quis*, inquit, *vos fascinavit?* Vtitur gravissima, & atrocissima voce Βασανωειν, quam *Theophylactus*, & *Anselmus* h. l. per *invidere*, alii vero magis accommodate per *fascinare*, seu *incantare*, exponunt, ipsam vocabuli originem hactenus secuti, quod πειρὰ τὸ Φάεσι νοίειν deductum, proprie, ut vulgo putatur, *veneficio*, & *noxiiis oculis laedere* denotat. His enim vim interficiendi, saltim nocendi, inesse, patet ex *Plin. Lib. VII. cap. 2.* & *Gellio Lib. 9. c. 4.* qui apud *Triballos*, & *Illyrios*, esse quasdam familias, quae oculis, atque intuitu interimant, uterque testantur. Tenerae scilicet hoc potissimum aetati contingere credebatur, quam *veneficae*, *lamiae*, & *striges* adeo incantabant, ut ex ipsarum urenti, & *invido aspectu* prorsus languescerent. Unde & illud *Virgilii*:

Nescio quis oculus teneros mihi fascinat agnos.

Alias etiam *fascinare* dicuntur, qui vel incantationibus ita ligant homines, ut liberi non sint, nec mentis compotes, vel praestigiis ita oculis imponunt, ut, quod in conspectu est, vel non videant, vel falsas rerum species pro veris apprehendant. vid. *Flac. Clav. Scr.* & *Ravanell. Biblioth. S.* sub voc. *fascinare*. Possè hac ratione *Cacodaemonem* sensus humanos ludificare, atque perstringere, fusius probat *B. Lutherus* in aureo *Comm. ad Gal. ad h. l.* Ex quo facile apparet, *Apostolum* h. l. *Pseudo-Doctores* ipsis vetulis, vel etiam circulatoribus, *agyrtis*, & *magis*, comparare, qui verborum praestigiis *Galatas* ita dementarint, ut veritatem, liquido prius agnitam, nunc putent errorem, errorem vicissim pro veritate recipiant. Sic enim non tam crassum illud, quo sensibus illudi dicitur, quam subtilius, idemque magis periculosum, *fascinum*, quod spirituale alias

A 3

vocat,

vocant, ab Apostolo insinuatur, quique adeo Galatarum mentem, ac intellectum per praestigias, atque ludibria se-
 cus docentium ita praestricum, perturbatumque esse dicit,
 ut de veritate tam gnaviter, tamque perspicue ipsis pate-
 facta, neque recte iudicare, neque eidem, quod fieri alias
 debebat, obsequi possent. *Quis*, inquit, *vos fascinavit*,
 vel incantavit, h. e. quasi *fascino*, aut magico quopiam
 carmine, menti vestrae velut praestigiator falsis persuasio-
 nibus illudit? *Quis* oculus nequam, & invidus vos, miseri
Galatae, in fide Christi teneros, atque novellos, in tantam
 fraudem, coecitatem, & errorem induxit? *Quis* denique
 veneficiis quasi vos ita infecit, ut corrupti sensu, intelle-
 ctu, iudicio, clarissimam Evangelii lucem, ante oculos ve-
 stros radiantem, non videatis, sed falsam, & heterodo-
 xam doctrinam pro vera, & salutifera suscipiatis? Id enim
 est, de quo valde conqueritur Apostolus, quod *Galatae*
veritati non obsequantur. Non quidem simplicem eorum-
 dem incredulitatem, sed spontaneam apostasiam, & tristissi-
 mam a fide defectionem, hoc ipso insinuat, quod scilicet
 veritati Evangelicae tam certo, tam aperte, tam efficaci-
 ter denique edoctae, non nisi ad tempus fidem habere vo-
 luerint: quod se passi fuerint *transferri in aliud Evange-*
lium, turbari, concuti, dubios reddi, *cap. I, 6. 7. alienari,*
& abdicari a Christo, V, 4. & a sinceritate fidei ad corru-
 ptam Pseudo-Apostolorum doctrinam, eorumque sutelas
 legales turpiter abduci. Tam miser, tamque periculosus
 tunc erat Ecclesiae *Galatarum* status. Tanta sigillatim fal-
 sae, qua impositum ipsis fuerat, haereticorum doctrinae
 vis, & efficacia veluti insita esse videbatur, ut eadem, qua
 per *fascinum* fieri alias solet, opera per illam seduci, mi-
 tificeque excoecari possent. Idem vero hoc est, quod &
 subse-

subsequentibus subinde temporibus, nunquam vero propemodum magis, quam nostratibus, vergente ad interitum mundo, coetui divino contigisse, non sine anxiis suspiriis, & columbinis gemitibus, dolemus, ac intuemur. Sic enim *fascinator ille*, inquit *B. Luther. l. c. non tantum potens fuit in Galatis, sed semper hoc agit, ut, si non omnibus hominibus, tamen multis, imponat falsis persuasionibus, quia mendax est, & ejus rei pater. Et certe hac sua arte dementat hodie, ut dixi, fanaticos spiritus, in his regnat, ac tam inflexibiles, & duros facit, ut nulla incus tam dura esse possit. Doceri se non patiuntur, nullam rationem audiunt, Scripturam non admittunt; sed tantum solliciti sunt, quomodo fidei, & ementitis e capite suo glossis, adductos contra se Scripturae locos eludant, ac somnia sua in Scripturam inveccta defendant.* Haec nimirum est illa, quam suo jam tempore praedixit Apostolus, *Errorum efficacia*, quamque supinum veritatis coelestis contemptum infecuturam infelici omine praenunciavit *2. Theff. II, 10. 11.* Dignum itaque nobis visum fuit hoc ipsum argumentum ad piam *Διείσνεψιν* proponere, cujus diligentior disquisitio nonnullis seculi nostri controversiis lucem fortassis poterit foenerari. Faxit DEVS feliciter!

Verba textus authentici ita sunt:

Ανθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας ἐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς. Καὶ διὰ τῆτο πέμψει ὁ Θεὸς ἐνεργεῖαν πλάνης, εἰς τὸ πειθῆσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει.

Versio SEB. SCHMIDII.

Loco eorum, quod amorem veritatis non susceperunt, ut saluarentur. Propterea ergo mittet illis DEVS efficaciam erroris, ut credant illi mendacio.

Versio

Versio B. LVTHERI.

Dafür / daß sie die Liebe zur Wahrheit nicht haben
angenommen / daß sie seelig würden. Darumb wird
ihnen Gott kräftige Irthumb senden / daß sie glau-
ben der Lügen.

§. I.

Cum ex monito B. D. Glassii in *Philol. S. Lib. II. Part. II. Sect. II.* p. 356. Franzii de *Interpret. Scr. S. praecepto 2. pro intellig. Bibl.* p. 48. Walthero in *Harm. Bibl. libello priori* Cap. 2. §. 16. Reinhardi in *Hermen. S. P. IV. Sect. 4. reg. 12.* aliorumque, Sacri cujusdam commatis interpreti prae caeteris incumbat, in antecedentia textus inquirere, oraculi nostri, circa quod occupamur, occasio pariter ex antecedentibus petenda erit. Hujus enim cum caetero contextu nexum, quatenus ille nostro servit proposito, si vestigemus, deprehendimus, in eo totum esse Apostolum, ut de tristissima, ac luctuosissima Ecclesiae calamitate, universale orbis judicium antecessura, exponeret, suosque circumspicere moneret. Non enim tunc deerant in Thessalonicensium Ecclesia Pseudo-Doctores, qui varias revelationes, & Prophetias de Die Domini Pantocritico jactantes, verba quaedam, quasi ab ipso Apostolo prolata, quin & Epistolas, veluti ab eo scriptas, fingebant, ac propalabant, quibus dogmata sua, vel potius somnia, de die judicii instante, populo persuaderent, & hac ratione Ecclesiam in diversas sententias, ac factiones scinderent, misereque perturbarent. vers. 1. 2. Graviter itaque Thessalonicenses obtestatur Apostolus, ne sibi ullo pacto persuaderi sinant, instare jam, & plane prae foribus esse, diem Domini, v. 3. Ut vero ipsos impendentis judicii metu plane liberaret, sigillatim exponit de Apostasia quadam, seu

feu defectione a fide praecessura, h. e. ingenti seductione Anti-Christi, sub cujus regno a Christiana religione innumerabiles copiae, & myriades hominum defecturae essent. De praecedaneo itaque hoc Anti-Christi adventu vers. 3. seqq. fufius disserit, cujus regnum, & dominatum graphice describit, ipsumque vivis veluti coloribus depingit, ut eo accuratius dignosci, & de ejus revelatione, ac regno Theffalonicensibus constare possit. Causam praeterea notat, ob quam DEVS tot erroribus, atque mendaciis, in regno Anti-Christi locum relicturus, tantamque seductionem in genere humano, & quidem in medio templi Dei, permissurus sit, odium scilicet, contemptumque veritatis, & doctrinae, per Christum revelatae, eo scil. quod quidam, quos vocat *pereuntes*, veritatem recipere detrectarint, per quam tamen salutem consequi potuissent. Hunc enim veritatis divinae contemptum poenam, justissimo Dei judicio insecuturam, indicat, nempe *missionem Errorum*, quos notanter admodum *efficaces*, & vel adversus ipsam veritatem coelestem, inter homines, praevalituros pronunciat.

§. II.

Nunc ut planum quadantenus, ac pervium oraculi nostri sensum reddamus, primo omnium de *culpa* Theffalonicensium commissa exponere liceat, quam *comm. 10.* describit Apostolus, in *poenam*, quam *culpam*, & delictum insecuturam *comm. 11.* indicat, suo loco, & tempore inquisitioni. Haec enim duo fere sunt, quae in Oraculo nostro sistuntur, nobisque expedienda erunt. *Culpam* ita Paulus delineat: *Pro eo, quod amorem veritatis non receperunt, ut salvarentur, dabit Deus &c.* Hinc ante omnia de *Veritate*, cujus h. l. fit mentio, quaeque tum *amabilis*, tum

B

salu-

salutaris, denique & a nonnullis audacter repudiata, dicitur, paulo sollicitius fuerit dispiciendum. Ac ἀλήθειαι quidem in Scripturis, aequae ac apud Philosophos, sua Homonymia non caret. Et delectari omnino videtur Spiritus S. veritatem exprimentibus vocabulis, cum diversas nonnunquam res, utut non adeo diversas, iisdem notare voluerit, quorsum vid. *Flac. in Clave* f. 1288. & *Ravanell. in Bibl. S.* f. 808. b. Si quis itaque, aequae ac Pilatus quondam, mutato tamen sensu, h. l. quaerat: *quid est veritas?* *Job. XVIII, 38.* illi cum veritatis Doctore, Christo puta, responsionem breviter, & rotunde suppeditamus e *Job. XVII, 17.* Ibi enim solis radiis scriptum offendimus, quid per vocem ἀλήθεια h. l. intelligat Apostolus, nempe ipsum *verbum Dei.* Singularis hic, quod ὡς ἐν παροῶνι notare liceat, est *Maldonatus*, in *Comm. b. l. f. 477.* Ut enim ipse necessum habeat fateri, *omnes autores, quos unquam se legisse meminit,* verba Christi ita fuisse interpretatos: *Sermo tuus Evangelicus verus est;* illa tamen rectius exponi hunc in modum posse, pronunciat: *Sermo tuus, i. e. novum Evangelium res vera est, non typica, non umbratilis, qualis erat lex &c.* quae expositio pariter arridet *Lorino*, *Comm. in 1. Job. V, 5. f. 119.* Ast cum hac ratione litera, citra evidentem & urgentem, necessitatem manifeste deseratur, facile apparet, potiori, & famosiori significationi, qua *verum* falso, & mendaciis, contradistinguitur, h. l. firmiter inhaerendum esse. Novimus quidem, & ex *Flacio l. c.* facile discimus, *verum* in Scriptura typis, & umbris subinde opponi, hoc autem loco id fieri debere, negamus, siquidem & *verbum typicum*, quippe θεόπνευστον, sua veritate non destituitur. Rectius ergo, quam *Maldonatus*, hic commentatur *Barradius T. IV. Comm. in Conc. Evang. L. 5.*

L. 5. c. 18. ad verba Christi: *Sermo tuus est veritas: hoc est,* inquit, *doctrina tua, quam ex me discipuli acceperunt, & servaverunt, veritas ipsissima est, a verbis enim tuis falsitas maxime aliena est; cum quo item nostratis Ecclesiae interpretes faciunt.* Certe de verbo Dei, ὁλικῶς spectato, & Scripturis comprehenso, dubium plane non est, quin veritatis nomine debeat insigniri: *Non solum enim sapientiae, bonitatisque O. M. Dei consentaneum est, sed etiam hominis salus, & conservatio ad aeternam salutem illud postulat, ut extet sub Deo, qui non semper extraordinariis patefactionibus, atque revelationibus, de rebus ad felicitatem perpetuam pertinentibus, cum hominibus agit, verbum aliquod primum in perpetua sua, & immutabili veritate, a nullo verbo, extra Deum alicubi posito, dependens, sed immediate virtutis suae ratione, tanquam primae veritati revelanti revelata veritas subordinatum, a quo omnis salutifera veritas deducenda, ad quod omnis alia veritas revocanda, & mensuranda, verba sunt B. Dorschei Theol. Zach. P. I. Diff. 3. §. 1. Praecipue vero verbum Dei, μερικῶς consideratum, h. e. verbum Evangelii Joh. VIII, 32. 2. Cor. IV, 2. Col. I, 5. 1. Tim. II, 4. 1. Pet. I, 22. 2. Pet. I, 22. & II, 2. 1. Joh. II, 21. IV, 6. 2. Ep. Joh. v. 2. Ebr. X, 26. veritatis elogio commendari solet, quod alias etiam veritas Christi 2. Cor. XI, 10. salutatur. Rationes appellandi varias suppeditat Coccej. Comm. ad 2. Theff. II, 10. n. f. Evangelium, inquit, vocatur veritas, quia est annunciatio implementi promissionis; est ipsa imago rerum, quae per typos, & umbras figurabantur; quia per Evangelium cognoscimus Deum, & nomen ejus, qui est Jehovah, prima veritas; quia alia nulla justitia est, quam quae per Evangelium praedicatur; quia sapientes, & prudentes efficit, & ad pietatem ducit, quia ita perfecta est ea*

veritas, ut nullam interpolationem, vel additionem, aut de-
tractionem admittat. Et talis h. l. *veritas*, quae *Evange-*
lica dicitur, & generatim totam doctrinam Evangelii com-
 plectitur, intelligenda videtur, quod prae caeteris constat
 ex eo, quod de tali veritate loquatur Apostolus, per quam
 vita, & salus aeterna, ab istam recipientibus obtineri po-
 rest, juxta *versf. 10.* Haec autem nulla alia est, quam do-
ctrina illa, quae tradita est in Evangelio, de nostra aeterna
salute per Christum, uti recte exponit *Marlorat. Comm. ad*
b. l. Equidem videri poterat ex eo, quod *veritas* ab Apo-
 stolo v. 10. & 12. τῆ ἀδικίᾳ opponatur, colligi posse, veri-
 tatem h. l. esse idem, ac justitiam ipsam, quod prae ceteris
 ex recentioribus fecit *Enno Rudolph. Brenneysen* in *Tract.*
von der wahren Weisheit und wahren Glauben /
Francks. am Mann anno 1698. in 4. in quo integro *Tract.*
 illius rei, quae in Scripturis dicitur *veritas*, subjectum, &
 πρῶτον δεκτικόν, non intellectum, sed voluntatem esse, do-
 cet, quem solide refutavit Summe Rev. Dn. D. *Fecht. in*
Disp. de Veritate Coelesti, habita *Rostoch. a. 1702.* Et fane
 non ignoramus, in linguis Hebraea, Syra, Arabica, una
 eademque notione *veritatem, & justitiam*, notari, & subin-
 de invicem committi, quod pluribus ostendit *Lud. de Dieu*
 ad *Luc. XII, 57.* nec non ad *Luc. XVI, 9.* it. ad *Rom. III, 4.*
 Novimus item, Hebraicum צדקה *justitiam*, quando de Deo
 dicitur, passim ejus *veritatem* notare, quin & אמת *veri-*
tatem per δικαιοσύνην a LXX. verti *Gen. XXIV, 49.* *Es.*
XXVIII, 19. *conf. I. Cor. XIII, 16.* Idem pariter apud an-
 tiquos Graecos obtinere in *Lectionibus Hesiodaeis* ostendit
Clar. Graevius, conf. VVitsius Oecon. foed. Dei, L. III. c. 8.
s. 69. Eo tamen adigi vix possumus, ut *veritatem* h. l.
 per *justitiam* exponamus: ex accurata enim textus inspe-
 ctione

stione patet, talem ab Apostolo *veritatem* significari, cui *errores*, ab Anti-Christo diffundendi, & ad intellectum referendi, opponantur, idque, quod vers. 12. subjicitur, in poenam eorum, *qui non credunt veritati, sed delectantur injustitia*. Jam si *veritas* h. l. supponeret pro *justitia*, dicendum foret, *justitiae*, tanquam voluntatis virtuti, credi posse, quod ἀτοπον, & menti Apostoli plane incongruum est, qui *veritatem* h. l. *justitiae*, non ut formam formae, opponit, sed id tantum indicat, amorem injustitiae, & flagitiosissimae vitae, obstare, quo minus quidam credant veritati, sed erroribus delectentur. Ne quid addamus de eo, quod absonum haut esset, siquidem τὸ εὐδοκῆν ἐν ἀδικίᾳ, per *delectari doctrina non recta, & vera* h. l. interpretaremur. Non enim ἀδικία solum omne scelerum genus, & iniquitates, sed & falsa, & erronea dogmata notat. Haec enim sese mutuo consequi solent. Quemadmodum vera religio parit sanctitatem veram, ita falsa nil nisi hypocrisis, & iniquitatem. Concludimus itaque, quod ἀλήθεια in nostro oraculo sit attributum, imo Synonymum, verbi Evangelii, ac universi verbi divini, sive illud, quatenus voce ministerii sonorum est, audiatur, sive, quatenus in Scripturis V. & N. T. continetur, legatur, atque tam auditum, quam lectum meditemur, id quod perinde est. Idem enim verbum Dei est, manetque, sive praedicetur, sive legatur; sive verbis, ore prolatis, resonet, sive literis significetur. *Vt Caesar, inquit B. Dannbauer. Hodof. p. 29. a se ipso non differt, repraesentetur licet a pictore in mappa, a chalcographo in aere; ita verbum, ore annunciatum, a verbo scripto non differt essentialiter; Scripserunt divini viri, quae annunciarunt, & contra. Idem Moses auditur, & legitur. Idem quoque Christus Matth. XVII, 10. Luc. X, 16.*

Conf. etiam B. Irenaeus contra Haeret. L. 3. c. 1. De distinctione, inter verbum Dei *traditum*, & *scriptum*, vid. D. Aegid. Hunn. T. I. Opp. f. 1345. sq. Dannb. Hodof. l. c. Calov. Syst. T. I. p. 531. Rivet. in Cathol. Orb. Tr. I. Qu. 9. f. 94. In eo vero non immerito Emphasin, & ἐνέγγειον peculiarem, quidam accuratiores interpretes ponunt, quod verbum Evangelii, imo verbum Dei θεόπνευστον in universum, *abstractivè ἀλήθεια* vocetur, vid. Glass. Phil. S. L. 3. Tract. I. de Nom. Can. 7. p. m. 557. & Dannb. in Hermen. S. p. 185. Indequè verbum Dei *verissimum*, & omnibus numeris ἀξιόπιστον, rectè appellant. Cum enim abstractum, formam sine subjecto, notet, & ad rem, in Esse perfecto, & ideali, exprimendam, aptam natum sit, summa exinde, & infallibilis veritas, quae esse unquam, vel excogitari potest, verbo Dei tribuitur, quando idem veritas esse dicitur: quemadmodum alias etiam homo, vere, & sincere pius, *abstractivè*, Pietas ipsa, die *Frömmigkeit selbst* non sine Emphasi, dici solet. Quod quidem non ita intellectum volumus, ac si verbum Dei eo sensu sit, & dicatur *veritas*, uti alias Deus veritas esse dicitur, *independentè* nempe. Interim tantam merito in *Abstracto* hoc vim, & Emphasin notamus, & Scripturam, qua verbum veritatis Evangelicae continet, exinde *veracissimam*, h. e. *infallibili, & immutabili veritate*, contra quam, nulla penitus ratione, excipi quicquam potest, praeditam pronunciamus, secus, atque Grotio persuasum est, qui ad locum antea cit. Job. XVII, 17. ἀλήθειαν poni, pro ἀληθές, ἀληθές vero, pro eo, quod fidem mereatur, comminiscitur. Nunquam enim veritas *sectata est fucum*, ut loquitur Arnobius I. contra Gent. Cedamus igitur, inquit Augustinus T. VII. Opp. de Peccat. merit. & remiss. L. I. c. 22. circa fin. f. 669. & consentiamus auctoritati Sanctae Scripturae, quae nescit falli, nec fallere.

§. III.

§. III.

De *veritate* itaque ex haecenus dictis cum satis constet, in id porro nunc fuerit inquirendum, quid per τὴν ἀγάπην, sive *dilectionem*, quam cum ἀληθεία conjungit Apostolus, h. l. intelligatur. Quod eo minus negligendum esse videtur, quo magis a se invicem Interpretes circa hanc loquendi rationem dissentire solent. Quidam enim putant, ἀγάπην τῆς ἀληθείας exponi haut incommode posse, per *veritatem amabilem*, non secus, ac *divitiae gloriae*, pro *diviti gloria*, Eph. I, 18. Col. I, 27. & *ignis flamma*, pro *flamma ignea* 2. Thess. I, 4. ponantur, vid. Calov. in *Bibl. illustr.* ad h. l. ut adeo illos hic taxet Apostolus, qui ex praedicatione Evangelii caritatem illius, nec conceperint, nec eadem vere fuerint delectati, juxta *vers. 12*. Alii ἀγάπην τῆς ἀληθείας *metonymice* hic poni, persuasum sibi habent, pro *summo Dei beneficio*, in *patefacienda veritate Evangelica*, parem *metonymiam* in voce ἀγάπης Rom. V, 15. offendi docentes, vid. Calov. *l. c.* quae tamen sententia Maresio non probatur. Aliis rursus, juxta *Anselmum*, *caritas veritatis* idem est, ac *caritas vera*, seu *caritas*, & *Spiritus Christi verax*, *vereque amabilis*, vid. *Cornel. a Lap. in Comm. ad h. l.* Patres denique nonnulli, *Chrysostomus*, *Oecumenius*, *Theodoretus*, & *Theophylactus*, *Primasius* quoque, per ἀγάπην τῆς ἀληθείας intelligunt *ipsum Servatorem nostrum Christum*, hunc enim utrumque esse docent, tam *caritatem*, quam *veritatem*, & propter utrumque venisse in mundum, scilicet, ut *verissima caritate* se nobis traderet, utque suam caritatem, & veritatem nos amplecti, & aemulari doceret. Ita enim se habent *Chrysostomi* verba: ἀγάπην ἀληθείας τὸν Χριστὸν καλεῖ. ἀμφοτέρω γὰρ ἢ, καὶ δι' ἀμφοτέρω παρεγενετο, καὶ ἀγαπῶν τῆς ἀνθρώπων, καὶ ὑπὲρ ἀληθῶν

ἀληθειῶν πραγμάτων, h. e. *amorem veritatis Christum vocat.* *Vtrumque enim erat, & utriusque rei gratia venerat, & amans homines, & propter veritatem.* Vnde & S. Cyprianus Ep. 55. ad Cornel. legit: *eo, quod dilectum veritatis non habuerunt.* Sententiam vero hanc firmo stare talo, existimant, siquidem hoc Apostoli conferant cum illo Christi Job. V, 43. Judaeis dicentis: *Ego veni in nomine Patris mei, & non recipitis me, venit alius in proprio nomine, & illum recipietis,* conf. Zanch. in Comm. ad 2. Theff. II, 10. 11. & Cornel. a Lap. l. c. Omnes hae in medium allatae sententiae ita quidem sunt comparatae, ut nec Scripturis, nec ipsi fidei analogiae, haecenus contrarientur, hinc & non adeo morose, ac pertinaciter, a nobis rejiciuntur. Interim tamen, si dicere fas est, quid intra nos ipsos sentiamus, cum textus συναφείας non adeo conciliari posse, videntur, quae id potius suadet, & urget, ut ἀγάπη τῆς ἀληθείας, per *amorem, & studium veritatis, divinitus revelatae*, h. l. exponatur. Quare & D. Ambrosius, *dilectionem veritatis, & Vatablus, amorem veritatis* h. l. insinuari, existimant. Hunc sensum multo faciliorem, & planiorem, magisque connexum subsequenti versiculo 11. putamus, in quo *amorem veritatis* errori, seu amori, & amplexui erroris, atque mendacii, opponi deprehendimus. Ut adeo de tali *veritatis amore* loquatur Apostolus, qui omnem divinae veritatis contemptum, & odium, quippe cum eodem nullatenus conciliandum, prorsus removeat, atque excludat. De caetero, si quis potius *Pleonasmum* h. l. obtinere, statuere velit, quod facit Matth. Polus in Synops. ita, ut, *amorem veritatis non recipere*, dicat Apostolus, pro, *veritatem non recipere, veritatem non amare*, duabus loquendi rationibus in unum confusis, quemadmodum v. g. 1. Pet.

1. Pet. III, 10. *qui vult amare vitam, dicitur, pro, qui vult vitam, qui diligit vitam, ut habetur Psalm. XXXIV, 13. illi hactenus non refragabimur, dummodo, primario ab Apostolo ad amorem, & studium veritatis coelestis digitum h. l. intendi, concedatur.*

§. IV.

Non vero solum tanquam *amabilem, sed & salutarem* porro nunc *veritatem* delineat Apostolus, dum eum in finem eandem promulgatam, & per praedicationem Evangelii oblatam pronunciat, *εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, ut salvi fierent.* Sic enim haec verba non *ad eventum rei, sed ad consilium Dei, itemque propriam Evangelii naturam, referenda esse, recte observat Math. Polus in Syn. ad h. l.* Scilicet non eo fine, ut pereant, *veritatem Evangelicam* Deus offerre censendus est, qui sane *morte peccatoris non delectatur, Ezech. XVIII, 23. XXXIII, 11. 2. Petr. III, 9. sed ut credentes per ipsam serventur, & salvi fiant; id quod vel ipsius veritatis Evangelicae natura, & indoles exigere videtur: haec enim est potentia Dei ad salutem omni credenti Rom. I, 16. Haec sola σοφίαι εἰς σωτηρίαν dicitur, 2. Tim. III, 15. Et in illa, quae de Christo testatur, Scriptura, seu veritate, vitam aeternam haberi posse, ipse Servator pronunciat. Joh. V, 39. conf. c. XX, 31. Hinc & facile apparet, nullam aliam fere h. l. insinuari *veritatem* posse, quam quae supra nobis appellabatur *Evangelica, quippe quae unica per loc. all. salutaris* dici meretur.*

§. V.

Hanc ipsam autem tam *amabilem, tamque salutarem veritatem, hactenus delineatam, susque deque a nonnullis habitam, & malitiose rejectam fuisse, apparet ex eo, quod eandem οὐκ ἐδέξαντο non receperunt.* Operae pre-

C

tium

tium fuerit, hic ante omnia nosse, quinam sint illi, de quibus h. l. D. gentium Doctori fermo sit, quorumque oscitantiam in recipiendo veritatis amore notet, ac reprehendat. Scilicet nullos alios sibi carpandos hic sumit Apostolus, quam illos, quos eodem vers. 10. diserte appellat τῆς ἀπολλυμένων, sive *perentes*. Tacito nomine hic notari *Judaeos*, existimat *Cornel. a Lap. in Comm. ad h. l.* Hinc enim docent, inquit, *Patres, Anti-Christum venturum maxime hac de causa, ut Judaeos decipiat, idque in poenam incredulitatis suae, qua noluerunt recipere Christum, qui tot vera miracula, tam veram fidem, & doctrinam, tam puros mores, & vitam Judaeis exhibuit.* Idem fere sentit *Bellarmin.* qui *Lib. 3. de Rom. Pontif. c. 12.* disputat, *Judaeos suscepum ire Anti-Christum pro Messia, quia caritatem veritatis non receperunt.* Vix autem videtur haec consequentia *Bellarminiana* ex verbis Apostoli nostri probari posse, siquidem multi *amorem veritatis non receperunt*, qui tamen *Anti-Christum pro Messia, nec receperunt, nec unquam recipient.* Neque h. l. soli *Judaei* *amorem veritatis non recepisse dicuntur, sed omnes ἀπολλυμένοι, seu perentes.* vers. 10. Ut enim *Judaei* data opera Evangelio fuerint rebelles, non tamen soli possunt appellari *perentes*, cum & plures alii sint, qui *pereant*, illi nempe, in quos sese exerit ἀπίστη τῆς ἀδικίας. vers. eod. Ut taceamus illud, *Pontificios ipsos docere, plerosque Judaeos, Anti-Christum suscipientes, ab Enocho, & Elia esse convertendos; ex quo palam sequitur, Judaeos hac ratione non perire, sed salvos fieri, quod hactenus repugnat Apostolo, qui h. l. non de salvandis, sed pereuntibus disserit.* Neque est, quod quisquam, pro stabilienda hac Pontificiorum sententia, urgeat, loqui *Apostolum non in futuro, sed praeterito tempore, non receperunt,*

perunt, hoc ipsum autem optime quadrare in *Judaeos*, quippe qui Christo, & Apostolis, Evangelium praedicantibus, credere noluerint? Ex accurata enim textus inspectione patet, loqui Apostolum respectu temporis Anti-Christi, cujus mentionem injicit, priusque adeo ipsum recensere *culpam*, nempe *veritatis divinae contemptum*, deinde *poenam*, scilicet *Anti-Christi, & Errorum immissionem*; neque aliter fere eundem loqui potuisse, nisi *poenam* ante *culpam* statuere voluisset, quod impium. Praeterea & illud notum est, Graecorum Aoristos ex eo dictos fuisse, quod *futuri*, aequae ac aliorum temporum, significationem participent, de quo vid. *Glass. in Phil. S. L. III. Tract. III. Can. 46. p. 879.* Conf. *Graver. in Anti-Cost. Disp. 9. thes. 127. - 129. p. 795. seqq. Cham. Tom. II. Panstr. Cathol. L. XVII. Cap. 9. §. 5. - 9. p. 572. Gerbard. L. II. Spec. par. 1. Conf. Cathol. art. 3. c. 6. p. 796. Thurnm. de Pap. Anti-Christ. Cap. 12. p. 149. seqq.* aliosque, quos citat *Andr. Prückner. Vindic. Bibl. ad h. l. f. 635. a.* Nos hisce longius non immorantes, illud observamus, loqui Apostolum in genere de omnibus, qui extiterunt unquam, & huc dum extant, veritatis divinae contemptoribus, quos recte *pereuntes* appellat, propterea, quod sunt filii *ἀπειθείας* Ephes. II, 1. quique adeo, dum non credunt, perditione merito, atque damnatione digni judicantur. Joh. III, 16. Hinc recte *Calvinus in Comm. ad h. l.* ad quaestionem: *annon in alios cadat execrationis poena, nisi qui data opera Evangelio fuerunt rebelles?* ita respondet: *Peculiare hoc iudicium, quo apertam contumaciam ultus est Deus, non obflare, quin stupore percutiat, qui nunquam verbo de Christo audierunt; quia Paulus non disputat in genere, quibus de causis ab initio Deus Satanam cum suis mendaciis grassari siverit, sed quam horribilis*

vindicta immineat crassis novae, & prius insolitae gratiae contemptoribus.

§. VI.

Idem itaque *pereuntes* sunt illi, quos satis emphatica locutione amorem veritatis *non recepisse* dicit Apostolus. Utitur vocabulo *δέχεσθαι*, quo certe non nuda aliqua, ac simplex, sed singularis prorsus, & cum effectu conjuncta acceptio indigitatur. Quo sensu *δέχεσθαι* habetur *Matth. X, 40. 41.* ubi *recipere* aliquem, idem est, ac honorifice, & humaniter suscipere, h. e. gratia, amore, ac favore eum complecti, & omnia humanitatis officia in eum exercere, quin & eundem audire, & fidelem obedientiam praestare, conf. *locus parall. Luc. X, 16.* Sic & Christus *ἀμαρτωλῶς προσδέχεσθαι* dicitur, h. e. accedentes peccatores non averfari, sed benigne suscipere, & cum ipsis familiariter versari. *Luc. XV, 2.* Eadem vi, & Emphasi *τὸ λαμβάνειν* donatum esse discere licet ex *Joh. I, 11. 12. V, 43. XIII, 20. Col. II, 6.* ubi *recipere Christum* est eum revereri, ac venerari, pro vero ipsum Messia agnoscere, atque in eum credere. Ita *δέχεσθαι τὸν λόγον τῆς Θεῆς* est sermonem Dei amplecti, seu eidem assentiri, ac credere, ac secundum ejus praescriptum fidem, animum, ac vitam dirigere, *Act. VIII, 14. XI, 1. XVII, 11.* quod etiam de illis, qui *πρόσκουροι*, & fide tantum temporaria praediti sunt, enunciatur. *Matth. XIII, 20. Marc. IV, 16. 17. Luc. VIII, 13.* Ipse pariter sermo *πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος* dicitur, h. e. dignus, quem tanquam doctrinam, coelitus patefactam, amplectamur, cui assentiamus, obediamus, & credamus. *1. Tim. I, 15. IV, 9.* Sic etiam *recipere verba Christi*, est praedicationem Evangelii fide amplecti. *Joh. XII, 48. XVII, 8.* Et *recipere gratiam Dei*, *2. Cor. VI, 1.* seu *recipere Evangelium*, *c. XI, 4.* idem est, ac Evangelii prae-

praedicationi credere, eamque approbare. Ex quibus omnibus facile apparet, qualem *veritatis divinae receptionem* h. l. urgeat Apostolus, talem nimirum, quae cum amore, approbatione, fide, & obedientia, maxime sit conjuncta. Idem vero hoc est, quod in illis, *qui pereunt*, anxie nunc desiderat, quod scilicet tam *amabilem*, tamque *salutarem veritatem* ἐν ἐδέξαντο, non receperint, quo ipso non supinam solum eorum negligentiam, sed & obstinam malitiam insinuat, quod nempe eandem fastidientes prorsus rejecerint, ac pertinaci animo repudiarint. Sic enim *non recipere* est non credere, assentire, fidem adhibere, non amplecti, imo per μείωσι, seu ταπείνωσι idem significat, ac rejicere, & repudiare, quo sensu in ista Phrasi *non recipere testimonium alicujus*, Job. III, 11. 32. & Act. XXII, 18. accipi, Ravanellus in Bibl. S. observat. Ut adeo h. l. simul nausea, & contemptus veritatis Evangelicae innuatur, & quidem veritatis in propinquo sitae, & suaviter oblatae, (id quod ex vocabulo δεχέσθαι judicare licet,) quae, dum offertur, & in aures ingeritur, sua alias dulcedine, ac suavitate, ad eam fovendam, & amplectendam, allicere homines solet: *Vbi enim lux affulget oculis, visio affertur, ubi veritas menti, & quidem veritas summopere amabilis, ibi se quodammodo amor veritatis insinuat; ubi caritas Dei cognoscenda praebetur, ibi fides non modo imperatur, sed veluti extorquetur, &c.* verba sunt Coccej. in Comm. ad h. l. a pereuntibus autem spontanea quadam ὕψει, & affectata malitia fuerit rejecta, & mirum quantum repudiata. Docet itaque Apostolus, & ipse veluti miratur, adeo contemni, ac vilipendi veritatem coelestem a pereuntibus potuisse, cujus alioqui cognitio, tanquam proficua, ac salutaris ab iisdem magnifera debuisset. De veritate

ritate saltim humana, & mundana, tale quid expectare vix licet: in hujus enim cognitione omnem meritam vitam consumendam esse, censuerunt Philosophi; in hac universam suae felicitatis summam posuerunt; hujus contemplationem pro Summo iidem Bono venditarunt. Et sane negari non potest, quin cognitio veritatis, etiam in rebus Philosophiae, & rationi humanae subjectis, usu pariter, ac voluptate, sive delectatione sua non destituatur. At vero si justa lance res ponderetur, certum est, Theologicae illius sapientiae, veritatisque divinae cognitionem vere esse Summum Bonum, quippe quae sola Deum, rationi sibi relictæ incognitum, & quem misit, Jesum Christum, fidei *νοησε* contemplatur, cujus cognitionis utilitas intra hujus seculi septa nequaquam concluditur, sed vel in alteram usque vitam sese profert. *Job. XXII, 3.* Quicquid vero sit, eandem tamen hanc veritatem *ση εδεξαντο*, non receperunt: *Non judicarunt se dignos vita aeterna. Act. XIII, 46.* *Non ita sibi cari fuerunt, ut de vita, & salute aeterna cogitarent, sed ad praesentia, & pereuntia se veluti bestiae abjecerunt.* Dum vero amabilitatem vitae aeternae rejecerunt, & ipsum veritatis amorem rejecerunt, per quam ostenditur Christus, in quo est vita aeterna, cujus cognitio & amor est initium vitae aeternae, uti *λογος Θεου* *Ζεσ Coccej. l.c.* Verbo: *aperterunt aures a veritate, & converterunt se ad fabulas. 2. Tim. IV, 4.*

§. VII.

De supino itaque neglectu, & contemptu veritatis divinae postquam satis ex Oraculo nostro, pro instituti ratione, exposuimus, restat, ut de gravi, horribilique poena, & ultione divina, eundem insecutura, praeunte Apostolo, pariter dispiciamus. Hanc ipse paucis quidem, sat tamen

tamen gravibus, ac ponderosis verbis comminatur, dicens: *Propterea mittet illis Deus efficaciam erroris, ut credant mendacio.* Justam nimirum hanc Nemesein divinam esse docet, ut in devia, & Labyrinthos Errorum abducantur, qui in recta veritatis semita deambulare dubitarunt, ut cœcitate percutiantur, qui lucem aspiciere recusarunt, ut erroribus, atque mendaciis fidem habeant, & falsissima quaeque sine iudicio promiscue arripiant, & tueantur, qui veritati consentire noluerunt. Sic enim Deum verbi sui contemptum gravissime ulcisci pulchre docet *VVinckelmannus in Comm. ad Apocal. VI. p. 126.* qui *Thesaurò Apostol. B. D. Hunnii* insertus est: *Quando, inquit, aures hominum pruriunt cupiditate novorum dogmatum, fastidientes simplicem veritatem Evangelii, tum Deus justo iudicio permittit, ut in errores seducantur ab haereticis dogmatistis. Haec causa est tot haeresum, & tandem blasphemiarum Mahummeticarum, quae gladio defensae, ac propagatae sunt. Hinc in Occidente tot cultus idololatriæ, superstitiones, & ad illas maximae hominum multitudinis defectio.* Quare notanter admodum causam gravissimae hujus poenae indicat *Apostolus*, tum per τὸ ὄνθ' ἔσθ', quod *justam Dei retributionem* significat, ut observant *Gomarus, Piscator, Vorstius*, vid. *Luc. I. 20. XIX, 44. Act. XII, 33.* tum per τὸ διὰ τῆστο, quo non sine singulari Emphasi hic utitur, ut, Deum veluti provocatum ad poenam infligendam, fuisse, significet. *Διὰ τῆστο*, propterea scilicet, quod dantur quidam sponte *percuntes*, qui foedissima impietate, & ingratitude se polluentes, Anti-Christo se addicturi, & ab Evangelica veritate, quae oblata ipsis fuit, quamque ut pretiosissimam omnibus aliis rebus antepone debuisse, sceleratissime defecturi sunt, humana vicissim commenta, nugae, idola, summo

summo studio, ac applausu excipient, & exosculabantur, Deique verbo praeponent, hinc fieri aliter non poterit, quam ut summa Deus haec talia poena vindicet: *mittere itaque illis efficaciam erroris, ut credant mendacio.* Meretur, inquit Marloratus in *Comm. ad h. l. pertinax reproborum adversus Christum rebellio, ut qui Christum pro sua caritate servare cupientem omnes, & pro sua veritate patefacientem ea, quae pertinebant ad salutem, non receperunt, ut salvi fierent, nunc permissu Dei valeat apud illos falsitas pro veritate, valeat tyrannis pro caritate, extinctor pro Salvatore, jamque credant mendaciis homines scelerati, qui Filio Dei vera praedicanti credere recusarunt.*

§. IIX.

Primum, quod in justissima poena divina conspicuum erit, notatur vocabulo *πλάνης*, quod quidam imposturam, seductionem, illusionem, & deceptionem, alii vero, & quidem plerique, *Errorem* h. l. interpretantur. Originem illud ducit a *πλανῶν*, quod aliquando *seducere, in errorem inducere*, saepius & *errare*, h. e. *a via recta deflectere*, vel *viam rectam non nosse, hinc inde incertis sedibus vagari*, significat, unde & *Fungerus in Etymologico*, & post hunc *M. Martin.* latinum *Errare* non inepte derivant *παρὰ τὸ ἔρρειν*, quod est *μετὰ λύπης καὶ Φθογῆς πορεύεσθαι, cum dolore, & corruptione ire.* Hinc *errare per desertum, per solitudinem viae, nec invenire civitatem habitabilem* dicuntur, qui huc illuc vagantur, & exilii miseria perferunt. *Psal. CVII, 4. 5. 40. Ebr. XI, 38.* Sic *errare a terra* dicitur *pes* illius, qui e patria, ac regione, quam incolit, propter peccata ejicitur, & nullas habens certas sedes hinc inde peregrinatur. *2. Reg. XXI, 8. 2. Paral. XXXIII, 8.* Spectat huc quoque *Error ovium*, quae exinde vocantur *τὰ πρόβατα*

Βαται πλανώμενοι, 1. Pet. II, 25. Psalm. CXIX, 178. Es. LIII, 6.
 nec non ἀσέβεις πλανῆται, stellae erraticae, quae vulgo
 tales videntur, & Aristot. L. I. Meteorol. ἀσέβεις διαφεύοντες,
 h. e. stellae discurrentes nuncupantur. vid. Ep. Jud. v. 13. Ex
 his facile apparet, quod Error, a quocumque demum is
 committatur, proprie nihil sit aliud, quam *actus, a suare-*
ctitudine, & regula, recedens, isque recte errare dicitur,
 qui a via descedit, regulam negligit, ordinem praescriptum
 contemnit. De caetero, quod hic praetereundum non
 est, Error & voluntati, & intellectui, tribui solet, non, quod
 error utriusque immediate inhaereat, quod falsum esse omnes
 norunt, sed quia error intellectus non raro a voluntate
 participatur, quin & affectatur. Nec enim desunt, qui
 hoc illudve volentes nesciant. 2. Pet. III, 5. Juxta volunta-
 tem igitur errare quis dicitur, quando vel contra jus, fasque
 aliquid agit, 1. Sam. XXVI, 21, vel pro lubitu vivit, atque
 adeo vitam secundum praecepta Dei non instituit. Psalm.
 CXIX, 67. Hinc errare a praeceptis Dei dicuntur, qui man-
 data Dei non servant, sed vitam agunt impiam, & scele-
 ratam, Psalm. CXIX, 19, 21. & errabundus corde populus pro
 populo depravatissimo, qui pravis suis cupiditatibus totus
 deditus, non ex infirmitate, sed ex malitia peccat. Ebr. III,
 10. Psalm. LXXV, 10. Error denique viae, pro scelerata vita
 Jacob. V, 20. ponitur. Intellectui quando Error vindicatur,
 pro tali deceptione supponit, qua quis inclinatur ad assen-
 tiendum falsis, ita, ut vera pro falsis reputet, & incerta
 pro certis, vel etiam certa pro incertis habeat, vid. Augu-
 stin. Enchir. ad Laurent. c. 7. Atque adeo Error tunc de-
 ceptionem, sive passive, sive active acceptam, Matth. XXVII,
 64. Ephes. II, 14. 22. 1. Thess. II, 3. 1. Tim. IV, 1. Ep. Jud. v. 11. (in
 quibus locis omnibus vocem πλάνης Vetus Interpres red-
 dit

D

dedit

didit per *errorem*,) & fraudem, qua nefarii quidam homines utuntur, ad circumveniendum, & seducendum incautos, 2. *Pet. III*, 17. falsam denique de Deo sententiam, & doctrinam, 2. *Pet. II*, 18. *Matth. XXII*, 28. significat. Vnde & Pseudo-Propheta, qui falsam doctrinam docet, & alios decipit, per *Spiritum Erroris*, 1. *Tim. IV*, 1. 1. *Joh. IV*, 6. & per eum, qui inducit populum in errorem, *Mich. III*, 5. denotatur. Hoc loco, quando *Error* contemptum veritatis infecturus dicitur, ejusmodi ἀπάτη, sive deceptio circa opinionem, seu intellectum, per eum innuitur, cum quis nescit, quod tamen se scire putat, adeoque se, & alios decipit. Proinde hic non tam ad voluntatis errores, quā alias peccata, strictē sic dicta, appellantur, quam ad illos, qui ad intellectum referri solent, & vel dubitationem, & fluctuationem, vel ignorationem, vel denique incogitantiam, & inadvertentiam, secum vehunt, respicitur. De tali enim *Errore* Apostolo sermo est, qui veritati, ejusque receptioni, de qua antea disseruerat, aperte contradistinguitur. Quemadmodum itaque veritatem non voluntate, sed mente potissimum, ac intellectu, non recipi queritur Apostolus, ita & ejusmodi *Errores*, ex justo Dei iudicio immittendos, & in Veritatis divinae locum substituendos, praenunciat, quibus credi, & fidem indubitatam adhiberi posse, dicit, quod *intellectus* magis, quam *voluntatis* actum significat. Neque vero propterea, quod Apostolus non nisi unius erroris, in numero singulari, mentionem facit, putari debet, ac si unicus quoque *Error*, ad vindicandum veritatis contemptum, sufficiat. Notum enim est, observante *B. Glass. Phil. S. L. III. Tr. I. Cap. 12. p. 613.* quod Scriptura quandoque *numeri singularis* vocibus collectam multitudinem exprimat, adeoque per *Enallagen Singularem pro Plurali*

Plurali ponat, de qua loquendi consuetudine ita differit August. L. II. Locutionis de Exodo ad cap. 8. Nescio, inquit, quomodo per loquendi consuetudinem, imbutis sensibus hominum, saepe plus videtur, quod singulariter, quam quod pluraliter dicitur. Nam plus accipitur, cum dicitur v. c. Est illic miles, quam, Sunt isthic milites: Est illic piscis, quam, Sunt illic pisces. Exempla numero plura hanc in rem collecta vid. apud Glass. l. c. Vnde adeo facile apparet, non unum h. l. errorem, sed insignem Errorum colludicem, ac copiam, voce τῆς πλόνης exprimi.

§. IX.

His ipsis autem Erroribus, veritatis contemptui successuris, notanter admodum aliquam vim, & efficaciam, tribuit Apostolus. Non enim nudos, ac simplices, sed maxime operaturos, ac efficaces fore Errores, asserit: *mittet, inquit, illis DEVS ἐνεργεῖων πλόνης*, quod Syrus efficacitatem deceptionis, vel imposturae, Beza efficaciam deceptionis, h. e. errores efficaciter decipientes, seu ad fallendum, & decipiendum valde ἐνεργητικῶς, & efficaces, reddunt. Quae sane loquendi ratio, cum non sit tralatitia, aut vulgaris sententiae, sed singularis, reconditque argumenti, operae pretium fuerit, in ejusdem sensum paulo studiosius inquirere. Ac ἐνεργεῖν quidem, sive *efficacitas*, & inde deductum ἐνεργεῖμενον, vel ἐνεργῆς, quod *efficax* dicitur, ejusmodi voces sunt, quibus alias non levis aliqua vis, & operatio indigitari solet. DEVS ipse, cum Christum excitaret e mortuis, dicitur id ipsum *efficaci vi*, seu *efficacitate sua* praestitisse, *Col. II, 12.* cujus alias etiam *efficacitas fortis roboris*, quam in fidelibus exerit, *Ephes. I, 19.* Christi item *efficax vis*, quae in Paulo agebat potenter, *Col. I, 29.* celebratur. Sic & *sermoni Dei*, *Ebr. IV, 12.* *fidei*

D 2

porro,

porro, *Gal. V, 6.* nec non *Orationi piorum, Jac. V, 16.* aliquam ἐνεργειῶν vindicari, deprehendimus, eo, quod haec omnia minime otiosa, sed singulari quadam vi, ac operatione praedita esse, novimus. Vnde facile patet, non levem pariter h. l. ἐνεργειῶν *Erroribus* tribui ab Apostolo, quod ipsum cur fiat, & quare *efficax* impiarum doctrinarum pestis pronuncietur, quales item sint, qui *efficaces* prae caeteris dici mereantur, *Erroribus*, ex iis, quae nunc sequentur, fusius constabit.

§. X.

Ac initio quidem istud in genere notamus, omnibus *Erroribus*, qui demum cunque illi sint, aliquam peculiarem inesse vim, & efficaciam, adeo, ut & illi, quos vel ipsi humanae naturae, ac sanae rationi, maxime adversari, deprehendimus, eadem vix destituantur. Exemplo nobis sit vel unicus, idemque prohi dolor! hinc inde obvius *Error*, quem alias *Atheismum* vocamus. Notum est, & quilibet in se ipso experitur, sese inclinari maximopere, atque ferri ultro, quin rapi etiam, ac urgeri vehementer a se ipso, ad asserendum, venerandumque aliquod Numen, adeo, ut vix ullus inveniatur, qui non, duce natura, ad agnoscendum, credendumque aliquem Deum, sponte propendeat, atque inclinetur. *Nulla enim gens est,* inquit Tullius L. II. de Legib. *neque tam immansuetata, neque tam fera, quae non, etsi ignoret, qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat.* Et Lib. I. Tusc. Qu. n. 13. *Nulla gens tam fera, ait, nemo omnium tam est immanis, cujus mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de Diis prave sentiunt, id enim vitioso more effici solet; omnes tamen esse vim, & naturam divinam arbitrantur.* Quod & dudum ante eum *Aristoteles* testatus est: *Omnis homines,* ait, *notio-*

notionem Deorum habent, omnesque summum locum divino cuidam Numini assignant, tum Græci, tum Barbari. L. I. de Coelo Cap. III. Idem & Seneca Ep. 117. asserit: Omnibus, inquit, de Diis opinio insita est, nec ulla gens usquam est adeo extra leges, moresque projecta, ut non aliquos Deos credat. Ex quibus, & aliis pluribus, quae brevitatis loco hic non adducimus, testimoniis facile apparet, neminem, vel ipsorum gentilium iudicio, sensum, & opinionem de Deo, utpote omnibus communem, exuere posse. Interim tamen bene multos, & extitisse olim, & adhuc hodie etiam in ipsa Ecclesiastica Christiana esse, deprehendimus, qui, externa quoque professione, Deum negare, & intra animum suppressere, aut extirpare inde omnem Numinis sensum, ut non sine perpetua animi contradictione, & recalcitratione, contentur. Ut taceamus, qui apud veteres omnium, aut certe plerorumque opinione athei habiti fuerunt, puta *Protagoras*, *Diagoras*, *Melius*, *Theodorus Cyreniacus*, alii, quos recenset *Cicero L. I. de Nat. Deor. Cap. I.* & *Sextus Empyr. L. IIX. contra Mathem.* vel ad nostram aetatem si respicere voluerimus, atheorum coetus per Belgium, Galliam, Italiamque, ac alias Europae provincias, longe, lateque fusus, in quantum quaeso excrevit numerum? Ex quo vel unicum *Jul. Caes. Vaninum* depromere liceat, in quo quidem errorem hunc impium, de inficiando Numine, adeo invaluisse, compertum habemus, ut prius se vivum comburi pateretur, quam eundem deponeret, & de aliqua Dei existentia convictum se esse, profiteretur. Inde colligi facile potest, omnes in universum errores, illos etiam, quibus sana ratio repugnat, adeo operantes, & efficaces esse, ut, vel ad extremum usque vitae halitum, mordicus teneri, defendique possint.

§. XI.

Hujus itaque *ἐνεργείας*, quae in Erroribus deprehenditur, rationes, & causas, ut paulo sollicitius nunc investigemus, observ. I.) *Errores* sua non destitui *efficacia*, propter efficaces Cacodaemonis, a quo omnes oriuntur, operationes, utpote cum illis indivulso nexu conjunctas. Id enim perpetuo agit, & molitur Spiritus impostor, ut, quos menti, permittente Deo, Errores instillat, illis insuper peculiarem aliquam vim, & efficaciam, veluti indat, ut eo violentius, validiusque, miseri homines per illos decipi queant. Quemadmodum enim, quod contra Fanaticam Schwenckfeldianorum turbam recte defendunt nostrates Theologi, in Scriptura S., quae veritas est, & dicitur, coelestis quaedam vis adeo spirat, ac viget, ut usque ad divisionem animi, & Spiritus, compagumque, & medullarum penetret, imo ad ipsas conscientias, mentes, animos, & corda hominum, quovis fulmine validius percellenda, peringat; ita pariter cum verbo Diabolico, quod nisi Errores, atque mendacia, non spargit, atque disseminat, comparatum esse, existimamus, quod sane non otiosum, sed maxime operosum, ac efficax, hinc inde deprehenditur. Res miserabili experimento notior, quam ut pluribus verbis debeat declarari. Hinc apparet ratio, & causa, cur ab Apostolo ipse Diabolus dicatur *ἐνεργεῖν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας*, operari, sive efficax esse, in filiis incredulitatis. *Ephes. II, 2.* Tantam enim ejusdem potentiam esse, inquit, ut infidelium mentes, spirituali quadam, atque occulta ratione, moveat, atque afficiat, cogitationibus variis pravis, atque erroneis, carni adlubescens, easdem imbuat, & harum adminiculo, latentem in natura corruptionem excitet, atque inflammet. Inde fieri facile solet, ut, quod

quod porro nunc 2) observamus, cum ipse homo, cujus intellectus in se fatis jam vitiat, atque, propter adhaerens peccatum originis, misere corruptus, ac depravatus est, suapte sponte ad Errores magis, quam veritatem propendeat, exinde errori haut exigua vis, & efficacia accrescat. Ita nimirum experientia edocemur, errores, atque opinioniones, humanitus inventas, facili momento acquirere sectatores, &, animo minus reluctanti, subinde imbibi, ac acceptari. Hujus rei non postrema ratio haec allegari potest, ipsa scilicet prona intellectus humani ad amplectendos Errores inclinatio. Quod si hic vel ille Error plausibilis, & rationi conformis, coloribus insuper pingatur, & praetextu quodam testimoniorum Scripturae commendetur, tantam ille statim obtinet vim, & efficaciam, ut facillime se in istum homines induci patiantur. Accedit 3) quod Pseudo-Doctores, quorum opera, & ministerio, in spargendis, ac disseminandis Erroribus, utitur Cacodaemon, astu omnia agant, suamque doctrinam dolis, ac artibus, mirifice propagent. Sic enim illi, dum perversorum dogmatum sibi optime sunt consci, animi sensa abdundunt, & Phrasium aequivocatione involvunt: interdum cum orthodoxis loquuntur, ut hominibus imponant, ac si ipsi quoque ab orthodoxa veritate nihil dissentiant. His sigillatim artibus *Errores Calvinianos* efficaciter sparsos, & in Ecclesiam Dei invecos esse, docet *B. Hunn. in Comm. ad 2. Cor. IV. p. m. 292. a.* & exinde Errores denuo haut exiguam vim, & efficaciam consequantur, necesse est. Huc quoque pertinet 4) insidiosa Pseudo-Doctorum hypocrisis, quam ipse Servator *opium vestitum* appellat, sub quo *lupi lateant rapaces. Matth. VII, 15. Nulla enim est Secta*, inquit modo cit. *Hunn. ad 2. Cor. XI, p. 348. a. quae non sua quadam veste*

veste se commendat coram hominibus: Anabaptistae specie sanctae, & inculpatae vitae: Calviniani praetextu zeli cuiusdam abrogandi reliquias Papatus, ut ipsi nominant: Flaciani obtento studio exaggerandi peccati originalis, & extollendi beneficii liberationis, a Christo partae: Huberiani speciosa commendatione misericordiae Dei erga genus humanum: Omnes denique & singuli haeretici, & fanatici quibusdam testimoniis Sacrarum literarum tingunt sua dogmata. Atque sic fucata illa specie per blandiloquentiam, & assentationem decipiunt corda simplicium. Rom. XVI. Sic ejusmodi fallaci, & in oculos incurrente, sanctimoniae larva, seculis superioribus, antequam Sacra per Lutherum repurgarentur, sub regno Papistico, totum pene Christianum orbem in Errores efficaciter fuisse seductum, satis constat. Omnis enim splendor externus, & ornatus Romanae Babylonis meretricius, eo tendebat, ut per eundem dementarentur, & inebriarentur reges, & populi, tribus, & linguae. Apoc. XVII, 2. Sive ipsum spectemus Romanum Pontificem, vicarium Christi, & Successorem Petri se mentientem, Synagogam vero suam, & clientelam Ecclesiasticam, pro Sancta Romana Ecclesia, & Petri navicula venditantem; sive fucatam Monachorum sanctitatem, & singularem, quam jactabant, perfectionem consideremus; sive denique eximiam, quam prae se ferebant, Jesuitarum sanctimoniam, aliaque multa, perpendamus, videbimus sane, omnia isthaec ad ludificandum mundum, nimis credulum, artificiosissime excogitata, atque conficta, indeque vim, & efficaciam Errorum Pontificiorum enatam fuisse. Nec illud s) praetereundum est, quod sua Erroribus vis, & efficacia quoque constet exinde, quando gratia Spiritus Sancti, illuminans quae dicitur, intellectui humano a Deo

a Deo subtrahitur. Haec enim quemadmodum intus illuminat hominem, in se, & sua natura, obtenebratum, & in rebus divinis plane coecutientem, *1. Cor. II, 14.* ipsique oculos, & cor aperit, ut illuc penetrare, ac efficax esse possit veritas doctrinae coelestis; ita vicissim, quando Spiritu Sancto, qui Spiritus veritatis, & in veritatem omnem deducere, dicitur, *Job. XVI, 13.* homo miser privatur, ac destituitur, fieri aliter non potest, quam ut idem efficaciter decipiatur, & in Errorum validiorum praecipitia déturbetur. Sicut alias subtractione lucis tenebrae per se consequi solent; ita, dum efficacitate gratiae, & Spiritus divini, homines Deus privat, illosque suae naturae permittit, in manifestos, eosdemque sat efficaces, Errores illi labantur, necesse est. Pulchre hoc declarat *B. Chemnit. LL. Theol. Tom. I. Loc. V. Cap. IV. p. 141.* qui ad quaestionem: *Quomodo Deus mittit efficaciam erroris?* ita respondet: *Diabolus semper est pater mendacii, semper serit zizania, & ager naturae humanae maledictus semen illud libentius recipit: Sed Deus per Spiritum suum coercet Diaboli mendacia, gubernat mentes, ne assentiant Erroribus. Quando vero recedit Spiritus Dei bonus, tunc error habet suam efficaciam. Nam Matth. XXIV, 24. Dominus dicit: tam subtiles erunt errores, ita confirmabuntur signis, & prodigiis, ut seducerentur, etiam electi, εἰ δυνάτω. Quare autem non est possibile? quia Spiritus custodit corda eorum. Remota autem illa clausula, εἰ δυνάτω, statim est efficacia erroris. Denique 6) & illud notamus, quod, cum quilibet Error ipse, in se, & sua natura, maxime sit foecundus, ac μωροπλάσιος, exinde ejusdem efficacia haut obscure possit derivari. Malum enim, inquit *Dionys. Cap. IV. de divin. Nom.* cum sit defectio a bono, sua infirmitate, & pondere semper ad aliud, & aliud malum progreditur.*

E

Error

Error prima fronte levis appareat, ipse tamen in recessu, atque sinu, fovet Errores alios, & solet alioquin *Diabolus longam ordiri telam erronearum opinionum*, ut loquitur *B. Hunn. in Comm. ad 1. Cor. XV, 14, p. 253.* Quae causa etiam est, cur, teste Apostolo, vel *exiguo fermento tota conspersio sinceritatis Evangelicae corrumpi*, *Gal. V, 9.* & *sermo Pseudo-Prophetarum*, h. e. errores, passionem ad instar *gangraenae habere* dicantur, *2. Tim. II, 17.* cuius medici talem naturam esse affirmant, ut, nisi quam ocyslime succurratur, ad contiguas partes serpat, ossaque penetret, nec grassandi finem, nisi homine extincto, faciat. Cum tam exitiali contagione Paulus adulterinas doctrinas comparat, quandoquidem illae, cum semel animos simplicium occupant, semper latius serpunt, & usque ad totius Ecclesiae exitium pervadunt. Pulchre hoc ipsum miro cuiusdam *Manichaei* exemplo declarat *B. August. Tract. I. in Joann. Quispiam*, inquit, *taedium patiebatur a muscis: invenit illum Manichaeus taedio affectum, & cum diceret, se non posse pati muscas, & odisse vehementer illas, statim ille: Quis fecit has? & quia taedio affectus erat, & oderat illas, non est ausus dicere, Deus illas fecit, erat enim Catholicus. Ille statim subjecit: Si Deus non fecit illas, quis illas fecit? Plane, ait ille, ego credo, quod Diabolus fecit muscas. Et ille statim: Si muscam Diabolus fecit, sicut te video confiteri, quia prudenter intelligis, Apem quis fecit, quae paulo major est musca? non ausus est illa dicere, quia Deus fecit apem, & muscam non fecit, quia res erat proxima. Ab ape duxit ad locustam, a locusta ad lacertam, a lacerta ad avem, ab ave duxit ad pecus, inde ad bovem, inde ad elephantem, postremo ad hominem, & persuasit homini, quia non a Deo factus est homo. Ita ille miser, cum taedium passus*

passus est a muscis, musca factus est, quem Diabolus possederat. Et M. Rupertus Erythropilus Comm. ad 2. Thef. II. errorum foecunditatem perspicue ita delineat: Ein Irrthum / der da Krafft hat / bald hindurchreist und bricht / und den Menschen dermaßen beliebet / daß er mit aller Macht ihnen nicht kan wieder benommen werden. Gleichwie ein wenig Sauerteig kräftig ist / und in geringer Zeit einen großen Teig versauert: Wie ein Gift Herz und alle Fleischliche Adern einnimmet; wie ein Krebs anfänglich ein kleines Blätterlein ist / aber frist bald um sich / bis es den ganzen Körper darniederwirfft; Also ist es gewesen mit den Irrthümern im Pabsthum / da hat ein Pabst nach dem andern Zusatz gethan / ein jeder Münch sein eigen Gut dünckel darzu gebracht / bis die Lehre in allen Glaubens = Articuln verfälschet / und mit Menschen = Sand versauert und vergifftet worden / daß es nicht mehr / als Menschen = Lehre gewesen / damit man Gott vergeblich gedienet hat. Und sind die Leute dermaßen von solcher Lehre eingenommen / daß / da sie auf dem Wege der Ungerechtigkeit / Lügen / und Verdammnis gewandert / sie dennoch gemeinet / daß sie seyen auf dem Wege der Gerechtigkeit / Wahrheit / und Seeligkeit / und ist der falsche Wahn und Irrthum so tief eingewurzelt / daß er mit großer Mühe und Arbeit im Anfang der reformirten Lehre nicht hat können aus den Herzen geprediget und gerissen werden. Das nennet Paulus kräftigen Irrthum.

§. XII.

Haecenus in genere, una itemque altera in medium allata ratione, evicimus, omnes omnino Errores sua gaudere ἐνεργεία, nullamque facile reperiri Sectam, & haeresin, quae ἀνευέργητος appellari mereatur. Nunc vero sigillatim porro liceat observare, dari quosdam Errores, quibus cum nativam veluti convenientiam, atque proportionem cum intellectu hominis corrupto habeant, propterea etiam peculiaris aliqua vis, & efficacia, quam praecae-

caeteris facile exerant, sit vindicanda. Ut enim, quod antea ostendebatur, omnes Errores intellectui humano, utpote naturali quadam nausea veritatem fastidienti, & quadam ingenita perversitate ad doctrinas falsas, & heterodoxas propendenti, adeo congruere videantur, ut nulla interposita difficultate ab ipso foveri, ac concipi, non item facile evelli, atque extirpari possint; interim tamen & multos hinc inde Errores deprehendere licet, quos inter, æque ac intellectum humanum, per peccatum misere corruptum, singularis aliqua intercedit proportio, ita quidem, ut ad eosdem concipiendos, amplectendos, fovendos, ratio corrupta, & sibi relicta, sponte inclinetur, totoque in eisdem affectu feratur. Talem errorem, ut vel unico rem declaremus exemplo, merito appellari posse, existimamus ipsum *Enthusiasmum*, quo Diabolus in *angelum lucis transformatus* 2. Cor. XI. 14. minus cautos sæpius fefellit, & adhuc fallere nititur. Rationi enim corruptæ, & ipsis etiam sensibus, verbum externum vile quid, ac contemptum videtur. Scripturam intuetur velut quandam literarum mortuarum congeriem. De Aqua in Baptismate, pane, & vino in S. Coena, statuit, quod, quum sint elementa, res mysticas efficere non possint. Contra vero homo affectat Numinis il-lapsum, & familiarem cum Deo per alloquia, & revelationes, conversationem, nec ei vero simile videtur, Deum Patribus sese tam *πολυμερῶς, καὶ πολυτρόπως* aperuisse, nobis nihil revelationis immediatæ impertiri velle. Hinc ratio secum sic disputat: Quis unquam persuaderi sibi patriatur, quod solum verbum Dei, Scriptura comprehensum, & ex literis, syllabis, & apicibus contextum, sit unicum illud medium, quo de voluntate divina homines perfecte instrui, & ad vitam æternam consequendam salutari-
riter

riter erudiri queant? Id haecenus mihi concipere non possum, quod litera aliqua mortua tanta vi coelesti, ac maiestate divina praedita sit, ut idem valere apud homines possit, quantum alias valere possit huius vel illius internuntii, divinitus ablegati, auctoritas. Scripturam S. non nisi veritatem divinam, atque coelestem, in se continere aijunt: Esto. Eandem multa ad salutem scitu, cognituque necessaria propinare contendunt: Largior. At vero in Veteri Testamento, praeter verbum scriptum, viguerunt & revelationes; quidni & hodie, hominibus inprimis probatae sanctitatis, & fidei, eadem poterunt evenire? Numne potentia Dei est decurtata, aut benevolentia ejus erga homines imminuta? quid itaque obstat, quo minus divina, vel saltem angelica colloquia, hodiernum expectare, & de *Phosphoro* quodam *extrabiblico*, ut loquitur *Dannbauer. T. I. Theol. Conscient. p. 417.* etiam post canonem clausum, & absolutum, gloriari queamus? quid quaeso ad recludenda mysteria, S. literis comprehensa, evidentius, quid ad expugnandam praefractam quorundam pertinaciam accommodatius, poterat excogitari? Ita nimirum sibi blanditur ratio, divina luce non collustrata. Vnde fieri solet, ut facili momento, praesertim stimulos admovente Satana, a veritate deficiat, & spirantibus impostoribus aures, animumque accommodet. Dum enim hunc ipsum Errorem Enthusiasticum sibi adeo adlubescens, ac veluti proportionatum deprehendit, eo lubentius, faciliusque eidem adstipulatur, & hac ratione daemonicis illusionibus tam efficaciter decipitur, ut easdem pro immediatis inspirationibus, vel revelationibus divinis venditet, ac pertinaci studio propugnet. Liceat haec verbis *D. Erasmi Alberi, Superint. t. t. Neo-Brandenburgici in Ducatu Meck-*

lenburgico, in Libro nervosissimo c. Carolo stad. & reliquos temporis sui sectarios, declarare. Es eckelt/ inquit, denn himlischen Propheten/ und geistlichen heiligen Leuten vor leiblichen und äußerlichen Dingen/ und schreyen immer Geist/ Geist/ so voll Geist sind sie/ daß sie auch vor dem Fleisch des eingebornen Sohnes Gottes einen Abscheu haben. Die Schwärmer verstehen das Wort Geist und Geistlich also/ daß nichts Leibliches in des Hn. Christi Reich gelte. Daher machen sie aus den leiblichen und äußerlichen Sacramenten/ und aus dem Wort Gottes eitel Geisterey/ wollen nicht/ daß Wasser/ Brod/ Wein/ äußerlich Wort/ ja auch Christus Fleisch und Blut sey etwas nütze in der Christenheit/ es muß alles Geist/ Geist/ das ist der Teufel selbst seyn. Daß Gott durch Leibliche Dinge Geistliche Sachen ausrichte/ gefällt den Schwärmern nicht/ also müssen uns Christus Empfängniß/ Geburth/ Beschneidung/ Leiden/ Blutvergießen/ Sterben/ Auferstehen/ Himmelfarth/ weil sie äußerlich und Leiblich sind/ auch unnütze seyn. Vid. lit. D. 3. Item: Die Bücher die wir im Geistlichen Reich Christi zu gebrauchen/ sind auch Leibl. auf Pergament/ oder auff Papier/ aus alten Lumpen gemacht/ und Dinten/ von Gänß-Federn geschrieben oder gedruckt/ so müssen nun die Geistlichen Schwärmer auch Geistliche Bücher/ Geistliche Gänß-Federn/ und Geistliche Dinte haben/ und mit ihren Vater Thomas Münzern sagen/ was Bibel/ Bibel/ Babel/ der Geist muß es thun. Also sagt auch Carlstadt aller Schwärmer Groß-Vater/ wer von Gott will gelehrt seyn/ der müsse nicht aus den Büchern lernen/ denn das ist äußerlich und Leiblich Ding/ sondern in einen Winkel stehen/ und der Geistlichen Stimme vom Himmel warten. Wie auch vor Zeiten die Keger lehren/ so man Nefaliner nennet. Item Lit. E. 4. Wenn man Schrift von Wiedertäufern fodert/ ihre Lehre zu beweisen/ so sagen sie wie Thomas Münzer/ Bibel/ Babel/ wir kehren uns nicht an den Buchstaben. Der Geist ist/ der lebendig machet. Solches haben sie von Carlstadt/ Schwengfeld/ und Zwinger gelernt/ die da sagen/ man muß den Buchstaben aus den Augen thun/

thun/und auff den Geist sehen. So sie wollen eitel Geist haben/ und haben so lange gegeistet/ bis sie Gottes Geist verlohren haben. Idem fere nunc demonstratu facile esset de *Pelagianismo*, *Synergismo*, aliisque erroribus, in quibus pariter quaedam proportio satis dilucida cum intellectu hominis corrupto apprehenditur, siquidem id prope male habet hominem, quod negatur, eum vel tantillum, ac ne *modicum* quidem *Erasmianum*, ad sui emendationem posse conferre; contra vero statuitur, eum *sola fide*, absque *omnibus*, etiam *minimis operibus*, justificandum, & salvandum esse, quum nemo sibi usque adeo malus, ac penitus corruptus videatur, quin aliquid saltem *boni proprii* in conspectum Dei afferre possit. *Pelagianismus* igitur, & *Synergismus*, utpote ingenio humano, misere depravato, maxime congruentes, multo facilius concipi, foverique solent. Sed mitimus haec, & id potius, antequam omnino inde digrediamur, observamus, quod haec fere sit ratio, & causa, cur nullos Errores videamus latius unquam, citiusque propagatos, ac disseminatos fuisse, quam qui vel tales, prouti haecenus dictum a nobis fuit, fuerunt *formaliter*, vel saltem *participative*. Quin &, nullos facile Errores tam altas veluti figere radices solere, & pene in intimis medullis harere, compertum habemus, ita, ut ne quidem evelli, ac eximi posse videantur, nisi illos, quibus aliquam cum mente hominis vitata intercedere convenientiam, atque proportionem, antea asseruimus.

§. XIII.

De ipsa vero *Errorum efficacia* ut nobis porro nunc accuratius constet, in eo Apostolum nostrum totum fere apprehendimus. In compendium quasi dicenda mittit, & paucis docet, *Errorum efficaciam* ex eo potissimum iudicandam

dam, atque dignoscendam : Εἰς τὸ πικρῶσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει, ut credant mendacio. Loquitur de mendacio, quod ipsum h. l. vi antitheseos, pro nullo alio, quam quod *falsum* alias dicitur, & veritati contradistinguitur, supponit. Atque adeo per τὸ ψεῦδος, imposturas, fraudes, & falsas sigillatim ἑτεροδιδασκαλιῶν doctrinas innuit Apostolus, quæ etiam per rem mendacii, seu rem mendacem Prov. XXX, 8. denotantur. Unde & mendacem pro falso Doctore, Prov. XXX, 6. 1. Job. II, 22. Apoc. II, 2. & mentiri, pro, falso propheta-re, Zach. XIII, 4. poni videmus. Indicat itaque, non modo locum fore tali mendacio, sed & ipsos veritatis contemptores eidem fidem insuper indubitata habituros esse. Scilicet in eo potissimum suam exerere vim, & efficaciam solent Errores, ac haereses, ut, qui easdem fovent, ac amplectuntur, tanta simul coecitate percutiantur, ut, clausis veluti oculis, & stupida mente quasi fascinati, a veritate, & rebus credendis, se penitus avertant, firmiterque persuasum sibi habeant, se in via veritatis, justitiae, & salutis esse, cum tamen ipsi in via iniquitatis, mendacii, & sempiternae perditionis, deambulent; ut credant, se veritatem coelestem in sinu, atque amplexu suo fovere, cum tamen non nisi portentosa errorum colluvie, & alienis a sensu communi deliriis, delectentur. Fieri enim aliter non potest, quam ut, qui, Jannis, & Jambris, pessimis insistentes vestigiis, veritati resistunt, 2. Tim. III, 8. eandemque turpiter cum Judaeis, & Pilato contemnunt, ac vilipendunt, Job. VIII, 40. XVIII, 38. erroribus, atque mendaciis firmiter inhaereant, seque in veritatis tramitem deduci minime patiantur. De veritate enim nemo operarios mendacii persuaserit, inquit Athanas. T. II. f. 262. lit. D. Et coire virtutis, & veritatis partes, cum partibus Erroris, adeoque veri-

veri-

veritatem cum falsitate conciliari non posse, idem asserit sub
fn. Disp. cum Ario. Hinc & tantam, tamque singularem
 plerorumque, errores sibi somniantium, pertinaciam esse,
 videmus, ut magis suae τῆ προλήψεi, & anteceptae opi-
 nioni serviant, quam veritati palinam cedant, seque de
 eadem convictos profiteantur. Recte hoc observat *Au-*
gustin. Lib. 3. cap. I. contra Petilian. Adversarii, inquit, *ve-*
ritatis convicti errorum, non tamen pergunt in veram sen-
tentiam. Et *Chryf. Hom. 42. in Matth. Ut ignis,* ait, *appo-*
sito ligno non cessat urere, ita nec homo malus rationibus
placatur. Quoties, quaeso, Servator ipse, & Apostoli cum
 Antagonistis in arenam descenderunt, ipsisque contradi-
 centibus os obstruxerunt, nec tamen eosdem ab erroribus
 suis revocare, & in partes suas pertrahere potuerunt. Tam
 efficaces nimirum in ipsis erant errores, ut eosdem, non
 sine horribili conscientiarum cauterio, scientes volentes
 defenderent; tanta in ipsis erat πεποιθησις mendaciorum,
 ut veritati perpetuo oblucentur. Ejusdem plane indo-
 lis, ac fufurris *Stephani*, Protomartyris, adversarios fuisse,
 constat ex *Act. VII, 51.* Sic hodie in tanta luce, ac clari-
 tate Evangelii, quam vix ab avitis, & inveteratis errori-
 bus, quantumvis pene palpabilibus, abstrahi possunt ho-
 mines? quam aegre vanis hinc inde conceptis persuasio-
 nibus valedicunt? Quam firmiter ipsi, ut ut meliora, & sa-
 niora subinde edocti, credunt mendaciis? Placet hac ipsa
 de re egregie differentem audire *D. Matth. Hœc in Comm.*
ad Gal. cap. III. p. 131. seqq. Non raro, inquit, mirantur
 etiam piissimi homines, quia jam tanta fulget veritatis lux,
 & claritas, ut magis fulgere nequeat, qui tamen fiat, quod
 Sacramentarii, & Pontificii, eam non cernant. Quoties ver-
 bum Domini docet, non ex operibus, sed ex fide justificari

F

boni-

hominem; & tamen Pontificii hoc videre nolunt. Quoties infinita majestas Jesu Christo homini tribuitur, & tamen Sacramentarii eam tam pertinaciter negant. Qui sit hoc, quod veritati non obtemperant tanti viri, tam subtiles, tam profundi Doctores Cherubici, Seraphici? Responsio plana est ex Apostolo nostro, fascinosos esse eorum oculos, h. e. objecit Satanas ipsis larvam mendacii, & falsitatis, eam quia subinde prae oculis habent, quicquid vident, id omne eorum larvae simile putant. Ita enim fascinum comparatum est corporale: si eo quis afficitur, existimat se id videre, quod non videt, & praeter id, quod ex fascino accepto videt, aliud videre non potest; ita quoque se habet fascinum spirituale. Hoc est, quod Paulus ait 2. Cor. XI. Diabolum se posse transformare in angelum lucis; quomodo? nisi fascino, quo corripit, & occupat hominum oculos, ut, cum Satanam in sinu fovent, angelum se habere opinentur. Huc respexit idem Apostolus 2. Cor. IV. cum ait: Deum hujus seculi excoecare, fascino scilicet, oculos, & animos hominum, ut ipsis oportuna sit Evangelium, ut veritati non credant. Hinc admonuit, ut Satanae *υπερου και πωυεργου προς την μεθοδειου της πλειωνος* fugiamus, praecaveamus. Ephes. IV. Huc alludit Servator, Matth. VII. cavete vobis a Pseudoprophetis. Quis sic? venient enim ad vos amicti vestitu ovium, hoc est, fascinabunt oculos vestros, ut merae oves vobis videantur, quae tamen non sunt, intrinsecus sunt lupi rapaces. Hinc ergo oritur illa haereticorum obstinata, & deploratissima, & extrema coecitas, & stoliditas. Hinc multi homines videre non possunt, quod alii, qui fascino correpti non sunt, facile vident. Haesibus, blasphemis, contemtu verbi, & Sacramentorum, inobedientia erga Superiores, latrocinis, caedibus, scortatione, adulteriis, furtis, rapinis, calumniis,

convitiis &c. Deum gravissime offendi, multi non vident, quia peccandi libidine, peccatorum jucunditate a Diabolo fascinati sunt. Ita fascinabantur diffidentia erga Deum, & desperatione, Cain, Judas, Franciscus Spiera, & alii, ut tot benignissimas de gratia Dei promissiones videre nequirent, quas nos innumeras videmus. Conf. ea, quae supra in Prooem. de Fascinatione Galatarum dicta fuerunt, & locum valde huc pertinentem, qui habetur Prov. I, 29. 30. 31. Placet hic denuo quaedam inserere ex supra cit. D. Albero, qui de Anabaptistis atque Fanaticis sui temporis, & mirifica illa, quæ in eorundem Erroribus conspicua erat, Efficacia, sequentia notatu digna memorat: Sie wehleten 12. Apostel (wie vorzeiten der Keger Manes) die zogen aus/ und predigten vom Neuen Reich/ zu Neuen Jerusalem/ und vermahneten die Leute dahin zu kommen 2c. Sie schryen wie die Unsinnigen/ thut Buße/ thut Buße 2c. Da lieff das Volck zusammen/ und wollte gen Neuen Jerusalem/ es wurden aber auff dem Wege viel gefangen/ und wieder heimgeschickt. Die Häupter aber und Apostel wurden geköpfft. Einer von den 12. Aposteln biße ihm selbst im Gefängniß die eine Hand ab vor großer Angst/ denn er hatte zuvor das Evangelium recht geprediget/ und begab sich darnach zu Wiedertäufern/ denn die Büberey gefiel ihnen wohl/ daß alle Güter und Weiber gemein seyn solten. Und ob wohl der Wiedertäufer Jünger gesehen und erfahren haben/ daß ihre Propheten mit eitel Lügen umgegangen/ und ihr groß Geschrey vom Neuen Jerusalem/ und ihre Herrschafft über die ganze Welt/ alles erstuncken und erlogen ist/ noch wollten sie von ihrer falschen Lehre nicht lassen/ so süße sind ihnen die Lügen/ und so wohl gefällt ihnen des Teuffels Wortspiel/ denn sie sind vom Teuffel gar besessen. lit. M. 7. Idem de Thoma Münzero, ejusque affeclis lit. O. 3. affirmat: Ob wohl Thomas Münker mit seiner Lehre und Propheten in allen Schanden stund/ noch wolten seine Jünger/ die noch übrig blieben seine

seine falsche Lehre nicht verlassen / so große Lust haben. Adams Kinder zur Lügen und loser Lehre / darumb schreibe ich nicht wider die Wiedertäufer der Hoffnung / daß sie sich bekehren werde / denn ihr Herr ist wie ein Ambos / und sie stehen auff ihren Thun so fest / wie die Juden bey ihren Lügen / und die Türcken bey ihren Mahummeth. S. Hilarius schreibt : Die Keger werden wohl mit der Schrifft beschloffen und gefangen / wollen aber nicht gefangen seyn 2c. Lib. 7. Ja so halbstarrig sind die Wiedertäufer / daß sie sich um ihrer Lehre willen verbrennen lassen. Horrenda sunt, quæ idem de Efficacia Erroris, quem circa Magistratum Politicum, hujusque in puniendis maleferiatis hominibus divinitus demandatum officium, conceperant, Lit. N. 2. seqq. consignavit : Weil die Wiedertäufer der Oberkeit Ampt verdammen / so muß auch folgen / daß sie Morden nicht für Sünde halten. Drum wenn sie jemand umbracht haben / so sagen sie / der Vater / das ist der Teuffel / habe sie es geheissen. An der Sulda liegt ein Dorff / das heist Angersbach / daselbst hin kam ein fremder Gesell und wolt das Morgen Brodt essen / als er aber die Kanne an den Mund gesetzt / und wolt trincken / stugs war ein Wiedertäufer da / und sicht ihm die Kehle ab / und gehet zum Hause hinaus / auff eine Wiese / und eilet nicht davon / als einer / der es nicht übel ausgerichtet hatte 2c. Im Schweizer Land hieß einer seinen Bruder niederknien / da hiebe ihm der Wiedertäufer den Kopff ab / es meinet aber des Wiedertäuffers Bruder nicht / daß ihnen solches wiederfahren würde. Item : Es starb ein Wiedertäufer in Teichland / da nahm desselben verlassene Witwe ihren Knecht / der wolte die Wiedertäufferische Lehre nicht annehmen. Das verdroß die Frau / denn sie war in der Wiedertäuffer Lehre gar ersoffen. Da bat sie / er wolte doch kommen an einen Ort / da die Brüder bey einander wären / und ihren Wandel sehen. Er ließ sich überreden. Als er nun unter ihnen war / und sich zur Verleugnung seiner Tauffe nicht wolte bereden lassen / da gieng ein Wiedertäufer hinter ihn / und warff ihm

ihm ein Strick am Hals und würget ihn zc. Item: Ich habe fürwahr gehört: Es habe ein Wiedertäufer zum andern gesagt: Der Geist hat mir befohlen/ daß ich bey deiner Frauen schlaffen soll. Der ander Wiedertäufer sagt/ du hast den Geist nicht recht verstanden. Er sagt/ ich habe ihn recht verstanden/ es ist gewislich des Geistes Meinung. Also mußte ein Bruder dem andern/ ihrer Profession und Regel nach/ sein Weib folgen lassen. Des folgenden Tages kam der geschändeten Frauen Mann zu seinem Bruder dem Frauen-Schänder und sagt: Hörstus Bruder: Der Geist sagt: Ich solle dir den Kopff abhauen. Der Frauen-Schänder sagt: Du hast den Geist nicht recht verstanden/ doch also will ich thun/ das ist auch gewislich des Geistes Meinung/ ich will niederknien/ und den Hut auff den Kopff setzen/ denselben schlag mir vom Kopff/ so ist damit dem Geist genung geschehen. Also kniet er nieder/ da hiebe ihm sein Bruder nach dem Hute/ und traff den Hals/ daß Hut und Kopff miteinander dahin fuhren. Et Lit. O. 4. refert: In Hispanien wurden Juden verbrennet/ die lieffen zum Feuer/ wie zum Wolleben. Desgleichen hat man zu Sternberg und anderswo gesehen. Zu Sternberg nahm ein Jude ein Kind in seine Arme/ daß es mit verbrennen mußte/ auff daß es nicht Christe würde. Zu Antorff wolt man einen Wiedertäufer verbrennen. Zu denselben kam ein ander gelauffen und fiel ihn um den Hals/ stärcket ihn in seiner Kezerey/ begehrt auch/ mit ihm verbrannt zu werden/ da ward er eingesezt/ und bald darnach auch verbrennet.

§. XIV.

Quam potentes itaque ac validi sint Errores, veritatis odium, atque contemptum insequentibus, ex iis, quae hactenus disputata fuerunt, satis, quod opinamur, poterit constare. Illud vero nunc paulo penitiorum indagacionem mereri videtur, quo sensu DEVS ipse, quod graphice dicit Apostolus, *Errorum efficaciam mittere* dicatur. Id

quod sane maxime mirari subit, quod benignissimum illud Numen, quod veritatis auctor, & amator tantus est, ut nec ipsum mentiri possit, nec mendacio unquam delectetur, quod potius expresse vetuit, & graviter punire decrevit, *Prov. XIX, 5. 9.* tamen h. l. *Errores* non modo, atque *mendacia*, sed & insuper *Efficaciam Erroris, immisurum* legatur. Ipsam certe Scripturam si consulamus, illa subinde unum itemque alterum nobis errorum fontem, atque principium, idemque multo justius, probatiusque allegat, ac detegit, unde *Errores* omnes, atque *mendacia*, pleno, quod dicitur alveo, fluant, ac proficiantur. Ac initio quidem ipsius *Diaboli* meminit, a quo, sicut reliqua omnia mala, sic etiam *errores*, ac *haereses*, in mundo excitari, abunde docet. Hic enim, quemadmodum *non stetit in veritate, quia non est veritas in ipso, & quando loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendacium loquens est, & pater ejus, Job. VIII, 44.* ita perpetuum ejus studium eo dirigitur, ut nil, nisi mendacium, atque *Errores* subinde inducat, & luce donatos tenebris obruat. Idem propterea *Diabolus* dicitur, & *Satanas ὁ πλανῶν τὴν οἰκίαν ὅλην. Apoc. XII, 9.* *Non curat*, inquit *August. de Civ. Dei L. 18. c. 41. quibus erroribus implicetur, dummodo implicetur.* Hinc & ejus testimonium, tanquam falsum, spuriumque rejicitur, *Luc. IV, 4. Marc. I. 34. Act. XVI, 18. quia sub rara veritate vult suum testimonium commendare, ut loquitur Chrys. Hom. XIX. in Matth.* Idem ille *seminans inimicus* est, qui *sua zizania* in agro Dei *spargit*, h. e. doctrinas alias, & peregrinas in Ecclesiam Dei invehit *Mat. XIII. 24.* Hinc illae tragicae querelae Pauli Apostoli, qui passim de incredibili, ac indefesso Spiritus impostoris, atque mendacis conatu conqueritur. Hinc de mirifica ejus *πανουργία,*
&

& artificio, omnes fideliter commonefacit, qui, miserum hominem decepturus, non in tetra sua, & abominanda larva procedat, sed aliam speciem induat, & vel in angelum lucis sese transfiguret. 2. Cor. XI. 14. Hinc denique ipsum reproborum, ac pereuntium sensus, ac mentes, natura obtenebratas, efficaciter excoecantem, ipsosque adeo in connata sua malitia, ac pertinacia, qua veritatem simpliciter damnant, ac averfantur, magis magisque obfirmantem delineat. 2. Cor. IV, 3. 4. Idem quoque Apostolus ob hanc rationem Errores, ac haereses notanter admodum *doctrinas daemoniorum* 1. Tim. IV, 1. appellat, quoniam, quod recte *Chrysof. Homil. XII. ad h. l.* asserit, *omnia haereticorum dogmata sunt ex Diabolo oriunda.* Cujus etiam rei auritum se testem profitetur *Cassian. collat. 7. c. 32. Audivimus, inquit, apertissime confitentem Diabolum, se inspirasse haeresin Arrii, & Eunomii.* Vnde & Haeresiarchas omnes, *Simonem Magum, & Marcum,* aliosque in sua haeresi fabricanda habuisse daemones pateros, i. e. familiares, sicut e contrario Ecclesia patrum quasi assessorem, & consultorem habet Spiritum Sanctum, tradit *Irenaeus Lib. I. Cap. IX. & XX. Lib. II. cap. LVII. conf. VVilhelmus Malmesburiensis de gestis Anglor. L. 3. & Baronius an. Domini 1028.* Id quod nec ipsi haeresiarchae dissententur. *Zwinglius in Subsidio pro Eucharistia* narrat, anxie cogitanti sibi, quomodo verba institutionis Sacramenti corporis Christi accipienda essent, intempesta nocte d. 13. April. Spiritum monitorem, qui, albusne an ater fuerit, ipse ambigit, adfuisse, & *τὸ significat* ex Ex. XII. suggestisse. Et *Calvinus Epistola ad Bucerum,* monentem se, ut a convitiis, & maledictis abstineret, *non sui ingenii esse morbum, sed sui generii esse,* respondit. Bonus autem genius, maledicentiae incen-

incentor, & suggestor esse non potest. Plura exempla hanc in rem collecta vide apud *Petrum Thyracum in Disp. de Daemoniacis p. 2. c. 21. Conf. Corn. a Lap. Comm. ad 1. Tim. IV. f. 729.* & quae antea §. XI. observata a nobis fuerunt.

§. XV.

Alter, idemque non minus principalis, omnium Errorum fons in homine ipso quaerendus est, & in eodem facile obvius deprehenditur. *Errare enim*, quod recte dicitur, *humanum est*, & errare non posse, nunquam cuiquam contigisse meminimus. Majus certe id esse videtur, quam ut convenire in humanam fragilitatem queat. Scilicet vel ipsum cor hominis, per peccatum misere depravati, ob connatam suam corruptionem, ad satis copiosam progenerandam Errorum loliginem admodum habile, atque idoneum esse videtur. Hinc *figmentum cordis humani*, & *ἔθειλοφθησκεία*, male audiunt in Scripturis, *Gen. VI. 5. VIII. 21. Mat. XV. 19. Col. II. 23.* ipsæque *haereses* inter *opera carnis* diferte numerantur *Gal. V. 19. 20.* Ita enim per τὰς ἀρέσεις h. l. non illas sectas, atque dissensiones, quae oriuntur in *Oeconomia*, aut *Politia*, propter res corporales, & mundanas, sed, quae in Ecclesia propter doctrinam emergunt, intelligi oportere, recte observat *Lutherus in supra cit. aureo Comm. ad Gal. h. l.* Imprimis vero huc pertinet naturalis nostra in rebus divinis coecitas, miseraque iudicii depravatio. Etsi enim veritas divina, atque coelestis, quantum ad salutem consequendam requiritur, abunde satis, atque perspicue nobis in S. literis sit tradita; naturalis tamen veritas, & totius mentis humanae corruptio efficit, ut neque Scripturas intelligere, neque veritatem, in iisdem propositam, percipere per nos ipsi queamus, sed contrarias potius, atque erroneas de Deo, rebusque divi-

divinis opiniones, nisi ipse Spiritus S. mentes nostras, pulsatis naturalibus tenebris, mirifice tangat, atque illustret, in animo nostro concipiamus, ac foveamus. Docet hoc ipsum Apostolus, *Animalis*, ait, *homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei* &c. *1. Cor. II. 14.* Inde adeo videmus, qui fiat, cur haec illave, tam certe, tamque perspicue tradita in Scripturis doctrina, a multis hominibus, non solum non intelligatur, nec admittatur, sed & acriter insuper oppugnetur; nimirum quia hujuscemodi homines, propter naturalem sui ingenii coecitatem, cum depravatione iudicii conjunctam, veram Scripturarum intelligentiam, eoque rectam veritatis cognitionem, assequi nequeunt: *destituti enim lumine Spiritus Sancti, coecis suis oculis, h. e. suis naturalibus tenebris, in splendidissimam veritatis divinae lucem intueri non possunt, sed, perverso potius decepti iudicio, tenebras dicunt lucem, & lucem tenebras, & verum habent pro falso, & mendacium pro veritate, non secus, atque illi, qui, cum omnia conspicillis viridibus inspiciant, colores omnes tales, ac virides esse, judicant, atque contendunt, quae verba sunt Zanchii Tom. I. Opp. de uno vero Deo L. I. Cap. I. f. 373.* Hinc non nisi Errores, iidemque fati efficaes, propullulent necesse est.

§. XVI.

Spectat huc porro *S. literarum ignorantia*, ex qua pariter non nisi Errores proficisci, ipse Servator satis dilucide asserit, Sadducaeis ita dicens: *Erratis, nescientes Scripturas, Matth. XXII, 29.* Ubi quidem per illos, qui *μη εἰδότες τὰς γραφὰς*, h. l. dicuntur, non illi solum, qui Scripturas legere plane negligunt, sed &, qui, dum ad earum accedunt lectionem, graviter peccant, denotantur. Scilicet cum dentur, qui, in hanc Spiritus S. scholam ingredientes,

G

nec

nec animum humilem, qui a Deo petat sapientiam, Jac. I, 5. nec docilem, qui a Spiritu S. doceri unice cupiat, sed sui fiducia, & praejudiciis corruptum, afferunt, atque adeo nullum alium in finem in Scripturis venantur, quam ut opiniones, aut a se conceptas, aut ab aliis acceptas, abusu S. literarum, quo jure, quave injuria, mordicus defendant; cum dentur porro, qui, dum S. literas legunt, non conferunt Scripturas cum Scripturis, obscuriora cum planioribus, pauciora cum pluribus non componunt, neque illa etiam, quod jubet Apostolus Rom. XII, 7. ad fidei analogiam, tanquam ad Lydium lapidem examinant, atque interpretantur; sed potius, quae modo cunque possunt, ad sua commenta stabilienda, depravant, atque contorquent; eum denique itidem non desint, qui praeter Christum, qui unicus finis, & scopus est omnium Scripturarum, Job. V, 39. Rom. X, 4. aliud quid in Scripturis quaerunt; fieri certe aliter non potest, quam ut indices magis magisque excoecentur, & gravioribus implicentur erroribus. Sic usu venisse omnibus haereticis, facile nunc possemus demonstrare, si vacaret; de Arrii tamen errore id ostensum vide a Zanch. l.c. f. 379. quem ex eodem fonte, hactenus explicato, profluxisse, & deinde mirifice excrevisse, copiose exponit.

§. XVII.

Non postrema quoque causa, unde Errores, ac haereses profluant, affertur ab Apostolo 1. Tim. I, 19. ipsa bonae conscientiae rejectio. Ita enim perhibet: *Retine fidem, & bonam conscientiam, qua repulsa, quidam naufragium fidei fecerunt.* Etsi enim h. l. fidei nomine fidem, quae credit, seu subjectivam, intelligat, nec ab amissione hujus in voluntate, ad amissionem veritatis in intellectu, concludere liceat; certum tamen est, eos insidiis Diaboli prae reliquis oppor-

opportunos esse, qui conscientiam avaritia, luxuria, libidine, ambitione, vel aliis peccatis regnantibus, macularunt, & e statu gratiae propterea sunt elapsi. Non raro igitur *amissionem fidei subjectivae*, sequitur *corruptio fidei objectivae*, per haereses, & errores. *Solet enim*, inquit, *Zanch. l. c. DEVS hosce hypocritas, qui bonam non curant conscientiam, cum primis hoc spiritali flagello punire, nimirum Spiritu vertiginis, mendacii, erroris, in varias haereses, opera Satanae, illos praecipites dando.* Vnde & conscientiam malam *matrem haerescos* notanter admodum appellat *Ravanell. Bibl. S. voc. Haeresis p. 703. conf. 1. Tim. IV, 2.*

§. XVIII.

Ex hactenus itaque disputatis facile apparet, tum Caecodaemoni, variis doctrinae corruptelis, atque illecebris, orbem terrarum seducenti, tum & ipsis hominibus, ex connata, aequae ac affectata quadam malitia, in Errores, atque mendacia pronis, ac inclinantibus,tribuendum hactenus esse, cur quidam a veritate deficient, & in Errorum praecipitia efficaciter deturbentur. Quo autem quae-fo nunc jure DEVS ipse, cujus erga miseros mortales tam clemens, atque benefica nobis voluntas insigniter commendatur ab Apostolo, *1. Tim. II, 4. quod omnes salvos fieri, & in veritatis agnitionem venire velit*, tot tantarumque erronearum opinionum efficaciam mittere dicitur? Nihil sane tetrius, nihil dirius, atrociusque eo dici posse videtur, quod Deus ipse, cum alias miseri homines a Spiritu impostore in Errores turpissime inducantur, cum & ipsi de se in sectas, ac haereses sponte propendeant, iisdemque facile capiantur, Errores insuper, eosdemque maxime efficaces, immittere, & veluti objicere dicatur. Hanc certe phrasin ab ipsis *Calvinianis*, cum quibus nobis gravis hic

intercedit controversia, recte allegari, ad eam, una cum aliis, optime provocari, deprehendimus, *Calvinum* saltim, *Bezam*, *Martyrem*, *Zanchium*, aliosque hactenus damnandos non esse, nisi ipsummet Apostolum, duriore hacce loquendi ratione utentem, damnare velimus. Tales nimirum scrupulos ex nostro, circa quod huc dum occupamur, oraculo facile quis sibi concipere posset, cui vero nunc funditus eximendi, & quanta fieri poterit ἀνεπιβέβα, evellendi erunt.

§. XVIII.

Aequori nos hic vastissimo, scopulisque maxime infesto, committimus, quod ut citra periculum, naufragiumque, feliciter transfretemus, illud ante omnia notamus, quod omnia, sive bona, sive mala, proinde & Errores, ac haereses, non sine Numinis divini providentia, introducuntur. *Voluntas enim Dei*, inquit *Augustinus prima*, & *summa causa est omnium corporalium specierum, atque motuum; nihil enim fit visibiliter, & sensibiliter, quod non de interiori invisibili, atque intelligibili aula Summi Imperatoris aut jubeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem justitiam praemiorum, atque poenarum, gratiarum, & retributionum, in ista totius creaturae amplissima quadam, immensaeque republica. Tom. III. de Trinit. L. III. C. IV.* Exinde autem, quod probe est observandum, nullatenus inferri potest, aut debet, quod *Deus velit*, atque desideret mala, quae sunt a creaturis rationalibus. Hoc enim praeter id, quod simpliciter, atque absolute, absque ulla προθέσει, atque addita limitatione, *Psalmes* edisserit: *Non Deus volens iniquitatem tu es* &c. *Pf. V, 5.* quod & alibi *Pf. XLV, 8. Ebr. I, 9. Rom. III, 9. Ose XIII, 9. Jo. IIX, 44.* &c. serio monetur, & inculcatur, probamus exinde, quoniam malum ipsius naturae plane est contrarium. Cum enim quisque velit

velit id, quod suae naturae est consentaneum, facile patet, DEVM non dici posse velle peccatum, quippe sibi, suaeque naturae plane contrarium. Ipsa scilicet divina natura nil nisi infinita bonitas est. *Matth. XIX, 17.* Peccatum autem recte malitia est, & dicitur. Cum itaque malitia directe repugnet bonitati infinitae, (nulla enim hic debita datur proportio,) propter summam hancce, quae inter utramque intercedit, contrarietatem, ac repugnantiam, fieri non potest, ut Deus dici possit velle peccatum. Ad dimus praeterea, quod ne humana quidem voluntas in malum cognitum feratur, sed ab eo potius declinet, & illud aversetur. *Voluntas enim proprie est quidam appetitus, ideo voluntas tantum est boni, vel veri, vel apparentis, ut docet Arist. in Ethic. L. 3. c. 4.* Solum enim bonum appetimus. Vnde ad *Eudemum L. 2. voluntatem secundum naturam velle bonum*, asserit: *Si autem malum velit, hoc ex quadam mentis everfione fieri docet.* Cum itaque nemo proprie dici possit velle malum, quippe quod nullo modo per se est appetibile, nemo non videt, id multo minus de DEO dicendum esse.

§. XIX.

Vtut vero DEVS, quod hactenus pro instituti ratione evicimus, non dici possit velle malum, nil tamen obstat, quo minus *idem permittere velle* dici queat. Vbi quidem voce *permissionis* non *Ethicam*, seu *Moralem*, quae *juris* est, per dispensationem, vel relaxationem legis, & *prohibitioni* alias contradistinguitur, intelligimus; hoc enim sensu si Deus malum permitteret, idem etiam tanquam licitum, aut justum approbaret, quod implicat; sed *physicam* maxime *permissionem* intendimus, quae est *facti*, per *non impeditorem*, quaeque alias *effectioni* e diametro opponi-

ponitur. Illa Deum spectat ut legislatorem, & judicem, ista vero ut supremum mundi rectorem, ac Dominum, qui rerum omnium eventus pro arbitrio regit, & moderatur: Illa fit per *justitiam*, quando dat licentiam aliquid faciendi; ista per *potentiam*, quando non exerit vires, quae poterant actu impedire, ne hoc, vel illud fieret, uti recte observat *Turretin. in Instit. Theol. Elenct. P. I. p. 569.* Ita nimirum nobis *permissio*, divina concipienda venit, quod eadem, *praeter meram impedimenti physici suspensionem*, nihil importet, ita, ut, *cum Deus physice non impedit malum*, quod, quo minus illud fieret, generalis, & incontaminati concursus subtractione facile impedire posset, illud demum *permittere* dicatur. Graviter hic peccant ipsi *Calviniani*, qui hancce *permissionem* non *negative* solum, sed & *positive*, intelligendam esse, censent. Ipsum equidem *permissionis* vocabulum in capite, & argumento, de divina circa mala providentia, quidam ex ipsis, qui sibi mollius longe loqui videntur, quam *Calvinus, Beza &c.* non subterfugiunt. *Ursinus Explic. Catech., p. 202.* providentiam Dei sic definit: quod sit *consilium Dei aeternum, liberrimum, immutabile, sapientissimum, justissimum, & optimum, secundum quod Deus omnia in omnibus creaturis efficit bona: mala etiam fieri permittit, & bona, ac mala universa ad suam gloriam, & electorum salutem dirigit.* Et *p. 206.* disertè scribit: *nec abjiciendum est permissionis vocabulum, cum in Scriptura quandoque usurpetur Gen. XXVI. 6. Jud. III. 1. Ps. CV. 14. Act. XIV. 16. conf. Polan. Synt. Theol. L. II. c. 19.* qui itidem malum culpa Deum nec velle, nec velle posse, sed tantum *permittere* dicit. In eo tamen nobiscum haecenus non sentiunt, quod *Deum* non modo *volentem permittere*, sed &, *permittendo velle* peccatum, errorem,

rorem, & malum, neque adeo permissionem voluntati opponi, quin & citra actionem, efficacemque operationem, eandem non facile concipi posse, aperte profiterentur. Ita enim *Turretin. l. c.* pronunciat: *Permissio ista non est concipienda negative, quasi esset mera ἀνεργεια, seu cessatio voluntatis, & providentiae in operibus malorum, quae Deus, quasi in specula sedens, spectaret tantum eventum actionis permissae, quique adeo incertus, ambiguusque relinqueretur, ut volebant olim Pelagiani veteres, & ut volunt hodie eorum sequaces, qui permissiois otiosae, & inertis commentum nobis obrudunt &c. Sed concipienda est positive, & affirmative, non simpliciter, ut Deus non velit impedire peccatum, quae est otiosa negatio, sed ut velit non impedire, quae efficax est affirmatio, ut permissio actum positivum voluntatis arcanæ importet, quae Deus statuit consulto, & volens non impedire peccatum, licet nolle dicatur, quoad voluntatem revelatam approbationis &c. p. 569. seq.* Paria habentur apud *Vrsin. l. c. & Polan. Syntagm. L. VI. Cap. 4.* Nostri instituti non est, latius haec talia persequi, quibus observasse sufficiat, quod Deus quidem omnia mala in mundo fieri permittat, quodque sine divina permissione quicquam mali nec fiat, nec fieri unquam possit; non tamen ita, ut simul creaturam, quid ipse fieri velit, doceat, aut eandem mala perpetrantem recte moveat, vel etiam permittendo velit, & quae sunt alia plura, quae circa permissionem divinam Reformati comminiscuntur, ac in ipsorum scriptis trita sunt, & pervulgata.

§. XX.

Neque tamen, dum Deum mala solum permittere, ac ne quidem permittendo velle, dicimus, exinde est inferendum, ac si ipse otiosus sit spectator duntaxat eventuum,

&c.

& res omnes ferri *pro lubitu* sinat, quod subinde nobis ogganniunt *Calviniani*, vid. *Calvin L. I. Instit. c. 18. §. 1. & 3. Zanch. in Comm. ad 2. Thess. II. II. & Turretin. l. c. cum potius ipse, tum ante, tum post, tum & in ipsa mali perpetracione, maxime operosus deprehendatur. Perspicue, & orthodoxe id docet B. Seb. Schmidius in Disp. de Phrasi Scripturae, qua Deus dicitur indurare, excoecare, seducere &c. habita Argentor. anno 1655. §. 9. p. 16. Antequam, inquit, a creaturis rationalibus mala perpetrentur, Deus praescit, prohibet, comminatur poenas, quid, & quibus permittere velit, decernit, & quod poenae, si contra praeceptum, & voluntatem suam perficiatur iniquitas, irrogare, atque inferre aequum, tandemque irrogaturus, atque illaturus reuera sit, constituit. In ipsa actione praesentissimus introspicit, limitat, praescribit libertati, viribus, conatibus. Post perpetracionem reprehendit, accusat, terret, punit, omnia ad gloriam suam, & credentium salutem disponit, atque dirigit. Omnia nec otiosi Dei sunt, nec speculatoris vani.*

§. XXI.

Inprimis vero cavendum illud est, ne Deusullo modo autor, & causa mali statuatur. Impia haec, & vel cogitatu, nedum dictu, blasphema est propositio, quam Calvinus ab antiquis haereticis *Cerdonistis, Marcionistis, Priscillianistis, Albigenisibus, Florino* accepit, & vel ipsius aetclae faniores tota mente damnant, & execrantur. Satius quippe fuerit, quod recte dicit *Chrysostomus*, sexcenties defodi, quam Deum audire malorum autorem *Homil. 23. in Act. Apost.* Nec enim, inquit *Tertull. in Lib. advers. Hermog.* fieri potest, ut sit initiator, aut artifex ullius mali operis, qui nomen sibi perfecti vindicat, & parentis, & judicis.

judicis. Eadem *Augustini* vulgata apud omnes ex *Tom. IV. 83. quæst.* sententia est, nempe, *Deum non esse autorem ullius rei, qua homo fiat deterior.* Aliorum Patrum, idem fere sentientium, testimonio, adversus feralem hancce opinionem, utpote *Ambrosii, L. de Paradis. c. 15. Damasceni, L. 4. de fide c. 20. Prosper. in Respons. ad capitula Gallor. c. 14. Gregorii, L. 29. Moral. c. 21.* praesertim in re certa, congerere hic non placet. Illud tamen, ad detestandam impiam hancce sententiam, non praetermittimus, quod vel idem dixerint, senserintque auctores profani. Ita enim *Mercurius Trismeg. in Pymandro cap. ult. Deo factore,* ait, *nihil turpe, nihil malum prodire.* *Plato in 2. Dial. de Republ. Bonorum quidem, censet, solum Deum causam esse dicendum, malorum autem quamlibet etiam aliam, praeter DEVM, causam quaerendam.* Et infra: *Malorum alicui causam esse Deum, cum bona sit, refellendum est omnino, nec permittendum hoc, quenquam dicere in sua civitate, si bonis instrui legibus civitas debet. Nec insuper quenquam audire, sive sit ille minor, sive senior; sive carminibus haec inferantur, sive soluta oratione narrentur, tanquam quae neque dictu sancta sint, neque aliis utilia, nec inter se consona.* Scripturae, quae sentiendi, & loquendi norma nobis hic unice sit, loca, brevitatis ergo non attingimus, sed tanquam nota supponimus.

§. XXII.

Praestructis iis, quae nobis hic necessario praestruenda fuerunt, multo facilius nunc, feliciusque ferri poterit iudicium de phrasi ista, qua *Deus mittere* dicitur *efficaciam Erroris.* Solet haec, una cum sexcentis aliis loquendi rationibus Scripturae durioribus, objici nobis ab ipsis Reformatis, qui nostram per eandem de *permissioe* divina

H

doctri-

doctrinam, cujus antea meminimus, funditus deleri autumant, Deumque quodammodo *malorum auctorem* dicendum esse, contendunt. His ut obviam eamus, Phrasinque nostram, ab iisdem contra nos perverse detortam, vindicemus, illud hic denuo praemittendum esse judicamus, quod dicta Scripturae de Deo, speciem mali prae se ferentia, e. g. quando ipse *cor Pharaonis aggravasse, Simeï, ut malediceret Davidi, jussisse, seducere, errare facere, & quae sunt alia, dicitur, alibi de Diabolo, vel ipsis etiam hominibus enuncientur. Ita plus vice simplici Deum sibi ipsi obfirmationem, & indurationem Pharaonis adscribere, Exod. IV. 21. IX. 12. X. 1. 20. 27. aliter plane stylum formari, eandemque Pharaoni ipsi adjudicari legimus c. VII. 13. IIX. 15. 19. conf. c. IX. 7. 35. Pariter numerationem populi Israelitici, a Davide factam, & Deo, & Satanae tribui, ex collatione locorum 2. Sam. XXIV. 9. & 1. Paral. XXII. 2. patet. Ne quid dicamus de aliis. Vnde facile apparet, literam utique in ejusmodi dictis quadantenus deserendam, nec Deum, & creaturas rationales, pro una eademque causa agente, nedum sociis, habendas esse.*

§. XXIII.

Jam, si quis nosse velit, quare sigillatim *Errorum efficacia*, quam supra, tum hominibus ipsis, tum & Diabolo, acceptam ferri oportere, monuimus, h. l. Deo optimo attribuat? illi respondemus, fundamentum hujus attributionis quaerendum esse in *permissione, seu non-resistentia divina*, ubi Deus nec obstat, nec resistit iis causis, ex quarum operationibus Errores, atque mendacia consequuntur, sed permittit eas agere, & efficere, quod volunt, & conantur, utut alias iisdem obstat, & earum voluntati, conatibusque resistere, adeoque Errores, & mendacia, tum
ratione

ratione effectus, tum saltem ratione eventus, impedire possēt. Ita nimirum se habet communis illa sanctorum regula: quando aliqua hominis, vel daemonis improbitas Deo tribuitur, id tantum *permissive* intelligendum est. vid. *Cbrysof. Homil. 36. in Matth. Damascen. L. IV. de fide c. 20. Augustin. de grat. & lib. arbit. c. 23.* Equidem vehementer rident, & tanquam insulsam, nimisque jejunam, hanc expositionem traducunt ipsi *Calviniani*, qui, praeter permissionem divinam, quam adeo urgent nostrates, etiam actionem aliquam Dei in hominibus sibi somniant, qua Deum interne in impiis mirabiliter operari, actiones malas dirigere, clavum tenere, quin & ipsam voluntatem humanam ad objectum peccaminosum determinare dicunt, & qui sunt plures ejusmodi flosculi, quos ex eorum scriptis suppeditant Hunn. in *2 q. & Resp. de Provid. & Praedestin. p. 41. 52. seq.* Gerhard. *L. de Provid. c. 20.* Dannhauer. *Hodom. Calv. Phant. 4. p. 928.* Sigwardus *Admon. Christ. de Irenico Paraei p. 325. seq.* Schafmannus *de peccati causis. Havenreff. L. de pecc. p. 228.* Grawerus *Absurd. Calvin. c. 5.* Wellerus *Disp. 14. Antimasson. p. 543. seq.* Calov. *Syst. Tom. V. p. 79.* Rostius *Anti Croc. L. 1. c. 7. p. 145. & c. Ridiculum esset, inquit Calvin. L. 1. Instit. c. 18. §. 1. Judicem tantum permittere, non etiam decernere, quid fieri velit, & mandare executionem ministris. Et §. 3. Jam satis aperte ostendi, Deum vocari eorum omnium autorem, quae isti censores volunt, otioso tantum ejus permisso, contingere. Ipse Turretin. l. c. Part. I. p. 569. locum Apostoli ex 2. *Theff. II. 10. II. fortiolem esse judicat, quam ut de nuda permissione intelligatur. Idem fere ex Pontificiis sentit Martin. Becan. Tom. I. Opp. f. 253. qui expositionem de nuda permissione divina veram esse, sed non sufficientem, pronuntiat,**

nuntiat, quia plus Deo tribuendum esse videatur. Quicquid vero hujus sit, nobis tamen permissio divina, dummodo recte concipiatur, quemadmodum alias, quod supra notavimus, in omnibus actionibus malis caussarum, & agentium naturalium, ita & h. l. recte allegari, ad eamque provocari posse videtur. Vnde & *August. L. XX. de Civ. Dei Cap. XIX.* ad locum nostrum optime ita commentatur: quod *Deus dicatur mittere operationem Erroris, quia Diabolum ista facere permittat, justo judicio, quamvis ille faciat iniquo, malignoque animo.* Et *Tossan. in Com. ad b. l. Vol. II. f. 366.* Deus, inquit, *mittit efficaciam erroris, non ut Satanas, eam suadendo, vel instillando in animos hominum, sed permittendo Satanae illam potestatem, & justo judicio tradendo impios, & obfirmatos, in sensum reprobum, & lucem veritatis subducendo, Rom. I. 24. Job. XII. 39.* Ut adeo, quando dicitur: *mittet illis Deus efficaciam Erroris*, idem plane sit, ac si dicat Apostolus: *Ideo permittet Deus, ut immittantur, h. e. obtineant, vel etiam grassentur, Errores efficaces.* Hanc expositionem non coactam, & ex proprio cerebello confictam esse, sed vel ab ipso Spiritu S. nobis in Scripturis subministrari, probari prae caeteris potest exinde, quod simili modo Deus 2. *Sam. XXIV. 1.* dicatur *commovisse Davidem ad numerandum populum.* Quod ipsum cum fuerit peccatum superbiae, facile patet, proprie tale quid de Deo, jurato veluti omnis fastus, & arrogantiae hoste 1. *Pet. V. 5. Jac. IV. 16.* enunciari non posse. Quare literae hic non adeo rigorose insistendum, sed commodiorem, & analogiae fidei magis consonam, explicationem quaerendam esse, vel ipse Spiritus S. docet in loco parallelo 1. *Par. XXII. 2.* ex quo istud colligere licet, quod Deus Davidem a Diabolo & suis

fuis adulatoribus commoveri *permiserit*, ut numeraret populum. Non itaque obstat, quo minus pari modo, & sensu, quando Deus h. l. *mittere errores*, vel alibi etiam *miscere Spiritum vertiginis*, *dare Spiritum mendacii*, *compunctionis*, *soporis* &c. dicitur, idem de sanctissima ejus permissione intelligi possit. Si quis instet, & urgeat, fundamentum istud non resistentiae, sive non impeditiois, h. l. non sufficere, cum Deo aliqua operatio, sive actio physica affingi videatur, dum ipse dicatur *mittere* Errores, atque mendacia, quod sane solam permissionem, sive non resistentiam vix inferat? illi hoc saltem in memoriam revocare licebit, quod quam vere non resistentia illa homini, (singamus, damno proximi,) sicubi potuerit, non resistenti, illudque, prouti tenebatur, non avertenti, imputari, ipsumque adeo damnum, quod patitur miser proximus, eidem attribui potest, utut de caetero ipse damnum non inflixerit, sed solum causis, damnum operantibus, non restiterit; tam vere quoque h. l. Deo Errores, atque mendacia tribuantur, licet eadem nec ipse efficiat, nec operetur, sed unice conatibus, ac voluntati, eadem operantium, sua virtute, atque potentia, physice non resistat, atque obnitatur. Quod quidem non ita accipi volumus, ac si Deus Errorum, quos permittit, reus propterea fiat, aequae ac alias homo, qui, cum possit aliquem avertere a peccato, id tamen non facit, extra participationem culpae haut esse solet, id quod haut obscure videre est in *Eli*, cui culpa filiorum recte imputabatur, quos indulgentia sua peccare siverat. *1. Sam. III, B.* Vt enim culpa Deo imputeretur, aut cum culpa adscribantur ei Errores, atque mendacia, requiritur aliqua ad resistendum, obnitendumque obligatio; talis autem, cum in Deo locum non habeat, quippe qui

moraliter quidem, & per leges prohibentes semper resistit, ad *physicè* vero retinendum, & impediendum nulla lege tenetur, quin potius, ne resistat, & obstet causis agentibus, sua iustitia requirit, ac postulat, facile apparet, ipsum hac ratione culpae non fieri participem. Conf. *Seb. Schmidius l. c. p. 25. seqq.*

§. XXIV.

Cum itaque per haecenus disputata satis, quod opinamur, evictum sit, Phrasin nostram de *permissione divina*, eademque *negative* spectata, intelligi haut incommode posse, restat, ut porro nunc rimemur rationes, & causas, quare sic, atque tanta cum Emphasi, loquatur Apostolus, quod ipse *Deus missurus sit efficaciam erroris, ut homines credant mendacio.* Scilicet id minime vult, quasi Deus vere, ac proprie impulsurus sit homines ad errandum, sive id fiat *physicè*, voluntatem realiter movendo, vel etiam Errores, atque mendacia spargendo, & disseminando, quod satis temere, ac impie pronuntiat *Calvinus in Ezech. XIV. sub fin.* Deo autore spargi omnes imposturas; sive *moraliter*, errores hominibus suadendo, & imperando, quae blasphema, & execranda vox est *Job. Szydlowii Vindic. L. 9. diffic. & contrav. c. 9.* Deum sine peccato posse blasphemiam, mendacium, perjurium imperare, asserentis. Haec talia Scriptura in aliis locis de Deo aperte negat, Vid. *August. Tract. 55. in Job. & L. de gratia & lib. arb. c. 20.* Neque positivo actu, vel speciali providentia, atque decreto, Deus Errores, ad decipiendum homines, mittere dici potest, cum ipsi per se, quod supra ostendimus, ad eosdem concipiendos, & amplectendos, promptissimi sint, paratissimi que, nec aliud fere, ob connatam corruptionem, desiderent, quam ut Deus hanc *efficaciam erroris* ipsis perficere

ficere permittat. Sed potius, dum Deo ipsi errorum immissionem vindicat Apostolus, hoc ipso digitum veluti intendit, nosque tacite remittit ad summum Numen divinum, ejusque hinc providentiam, hinc miram, sanctissimamque justitiam. Vtriusque contra nos Errorum efficaciam permittentis, ne somniculose obliviscamur, Deum ipsum ἐνεργειαν πλάνης missurum graphice pronunciat. Scilicet non casu, & fortuito, inveni in Ecclesiam errores, aut sola hic agentia finita, & naturalia respicienda esse, docet, sed praepotenti Deo, in vindictam, & poenam justissimam antegressi veritatis contemptus, Errores, ac haereses permittenti, omnia tribui oportere. Sic enim neglectum, & odium veritatis coelestis Deum justissime vindicaturum, ideoque *Errorum efficaciam* permitturum asserit, ut ad ipsum non modo respiciant homines, & existiment, nunquam ipsis haec talia obvenisse, nisi tam enormiter contra Deum deliquissent, iramque suam provocassent; sed & simul a Deo ante omnia petant luctuosissimae, in qua versatur Ecclesia, calamitatis, atque miseriae in meliorem pristinae felicitatis statum restitutionem. Tanti aestimandam proponit Apostolus permissionem divinam, ex justo Dei iudicio super contentores veritatis futuram, quasi Deus ipse missione, seu datione aliqua physica, mendacia, atque Errores, sit immissurus. Et tanti profecto aestimanda quoque venit, si recte eandem considerare velimus. Ita enim putandum est, nunquam introductum iri, nec introduci facile posse, Errores, atque mendacia, nisi permitturum sit DEVS, cui propterea non immerito potius, quam agentibus finitis, & naturalibus, Errorum eventus cum Apostolo est adscribendus. Quando itaque dicitur: *Mittet illis Deus efficaciam erroris*, supra diximus, hinc Ca-

codae-

codaemonem, hinc hominem ipsum id facturos. Deum interim dicimus *permissurum*, ut Satanas, & Pseudo-Doctores seducant, & quidem efficaciter, & cum successu seducant, non autem ipsum Deum, falli, & fallere plane nescium. Dixeris: diferte tamen id dicitur, quod Deus sit immissurus. Quid tum? ut hoc dicatur, sufficit *permissio iusti iudicii divini*, cui multum fane hac ipsa in re est tribuendum. Scilicet introducent quidem Errores Diabolus, & homo, sed nunquam cum successu id praestabunt Diabolus, & homo, nisi iusto iudicio permissurus sit Deus. Hanc ipsam itaque permissionem divinam sobrie, & pie meditandam proponit Apostolus, & quid de ista sit sentiendum, qua denique ratione iusto Dei iudicio sit occurrendum, graviter inculcat, & adhortatur. In hac autem gravi cohortatione nullo alio, nisi Emphatico, ipsi utendum fuit vocabulo: *Mittet itaque illis Deus efficaciam* &c. Adeo itaque *has phrasas non declinamus*, ut arbitremur, *maximam in iis Emphasin repositam*, nec contemnendum argumentum latitare contra contemtores, & extenuatores permissionis divinae, quales illi ipsi sunt, qui hisce phrasibus contra nostram orthodoxiam abutuntur. Pissimum quoque est, tales phrasas imitari cum prudentia Christiana, ne quis aut contra Deum, eum excludendo a toto negotio, recalcitret, quod Abisai fecit; aut Epicuraco animo virtutem, miramque gubernationem parvi faciat, & flocci pendat. Time DEVM: nam ipsius permissio nihil aliud est, quam in sensum reprobum traditio. Deo permittente, non potes non labi, cum permittere lapsum nihil ipsi aliud sit, quam labi facere, uti graphice docet B. Schmid. in supra cit. Disp. §. 23. p. 36.

§. XXV.

§. XXV.

Causas vero, quas summum habeat Numen, quod *Errorum efficaciam* veritatis divinae contemtoribus, eo, quo hactenus explicuimus, modo, missurum sit, paucis nunc quoque exponere licebit, praesertim cum vel ipse Apostolus ad easdem sollicitè inquirendas per τὸ διὰ τῆς τοῦ manu quasi nos ducat. Notamus itaque 1) id fieri a Deo, ut ob peccata praecedentia castiget, ac puniat. Sic enim Deum ad poenam infligendam non nisi provocatum sistit Apostolus: Propterea, dicit; propter quam causam? eo, quod non receperunt amorem veritatis. Ut adeo missionem Errorum efficacium justam vindictam incredulitatis, vanitatis, & desultoriae levitatis infecuturam praenunciet. Moraliter Augustinus L. V. contra Julian. c. 3. docet, homines ob praecedentia peccata, praecipue ob veritatis oblatae repudium, hac poena gravissima a Deo puniri, ut in *Errores efficaces* abripiantur, & per hos in exitium ferantur praecipites. Annon est peccatum, inquit, & poena peccati, ubi legitur: Dominus miscuit illis Spiritum erroris, & seduxerunt Aegyptum in omnibus operibus suis, sicut seducitur ebrius? Non est peccatum, & poena peccati, ubi Deo dicit Propheta: quid errare fecisti nos Domine a via tua, obtudisti corda nostra, ut non timeremus te? Non est peccatum, & poena peccati, ubi rursus Deo dicitur: Ecce tu iratus es, & nos peccavimus, propterea erravimus, & facti sumus immundi omnes? Non est peccatum, & poena peccati, ubi legitur de gentibus, quas debellavit Jesus Nave: quia per Dominum factum est, confortari cor eorum, ut obviam irent ad bellum contra Israel, ut exterminarentur? Non est peccatum, & poena peccati, quod non audivit Ro-

I

boam

boam, Rex, plebem bene monentem, quoniam sicut Scriptura loquitur: Erat conversio a Domino, ut statueret verbum suum, quod de illo locutus est in manu Prophetæ? Non est peccatum, & poena peccati in eo, quod scriptum est, Amasiam, regem Juda, noluisse audire Joas, regem Israel, bene monentem, ne procederet ad bellandum? Et inferius citans locum Apostoli nostri sic ait: Unde est, quod ad Thessalonicenses scribit Apostolus: Pro eo, quod dilectionem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio? &c. Ut seduceretur Achab, & in praelio periret, vidit Michaeas Dominum sedentem in throno, & exercitus coeli coram eo, & dixit Dominus: Quis seducet Achab, & ascendet & cadet in Ramoth Galaad? Et dixit Spiritus quidam: Ego seducam eum. Et dixit Dominus ad eum: in quo: Et dixit: Egrediar, & ero Spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus. Et dixit: Seduces, & praevaldebis, exi, & fau sic. Ex quo tamen, quod obiter hic monemus, inferri nec potest, nec debet, dum Deum peccata punire dicimus aliis peccatis, eundem propterea, utpote omnis poenae auctorem, etiam peccati auctorem constitui. Quenadmodum enim id minime sequitur ex eo, quod DEVS omnis actionis est, & appellatur auctor, licet quaedam dentur actiones, quae sunt peccata; ita nec colligitur ex eo, quod idem DEVS auctor est omnis poenae, licet quaedam poenae sint, & dicantur peccata. Nam sicut Deus omnis actionis auctor est, prouti actio quaedam est, non quatenus peccati deformitatem habet; ita idem auctor est omnis poenae, quatenus justae punishmentis habet rationem, non quatenus etiam peccatum esse contingit. Recte
id

id docet *Augustinus L. de Praedestin. Sanct. cap. 10.* *Et si sunt, inquit, quaedam, quae ita peccata sunt, ut poenae etiam sint peccatorum; unde dictum est: Tradidit illos Deos &c. non ibi peccatum Dei est, sed iudicium.* Notamus II) mitti a Deo Errores efficaces, ut suae idem iustitiae severitatem ostendat. Neque enim Deus impunitum sinere solet verbi sui contemptum, sed gravissime ulciscitur, ut sciant homines, nequaquam esse cum Deo ludendum, ut habet *Marlor. in Comm. ad h. l.* Vnde Errorum efficaciam adscribi Deo observat *B. Aeg. Hunn. ad h. l. duntaxat ratione finis, quatenus videlicet id, quod Satanas molitur, & operatur, justo iudicio fieri permittit, cum in finem, ut suam in reprobis illis contemptoribus verbi sui iustitiam declaret, atque sic id malum, quod ab auctore Satana proficiscitur, ipsa divina sua gubernatione ad hunc bonum finem revocat, ut illi ingrati, reprobique, nolentes, volentes, gloriae, iustitiaeque Dei illustrandae subserviant.* Notamus III) mittere Deum Errorum efficaciam, ut salutarem aliis timorem inculciat, malis quidem, ut respiscant, bonis, ut in bono perseverent. Hoc modo Deum in Aegypto multiplicasse flagella, & miracula, constat, non tam propter Pharaonem, cui eadem nihil profutura sciebat, sed partim propter Hebraeos, qui magis Deo creduli, & obedientes futuri erant, partim propter alias gentes, quae, auditis tot, & tantis prodigiis, coeperunt Deum Hebraeorum timere, ac revereri, ut patet ex *Jos. II, 9.* Notamus IV) ideo Deum permittere, ut suam Errores, atque mendacia efficaciam exerant in hominibus, ut omnia demum in bonum finem, & usum convertat. *Non enim sineret, inquit Augustinus in Enchirid. cap. 100. bonus fieri male, nisi omnipotens etiam de malo facere*

cere possēt bene. Et Lib. XII. de Civ. Dei t. 1. multa quidem, dicit, sunt a malis contra voluntatem Dei, sed tantae est illae sapientiae, tantaeque virtutis, ut in eos exitus, sive fines, quos bonos, & justos ipse praescivit, tendant omnia, quae voluntati ejus videntur adversa.

§. XXVI.

Restabat nunc, ut hinc profundas, quae in nostro oraculo, haecenus explanato, ubertim continentur, doctrinas colligeremus, hinc, quod sigillatim animo nobiscum constitutum habebamus, ea, quae disputata huc dum a nobis fuerunt, ad recentioris aevi Fanaticos accommodaremus. In his enim, quod intrepide affirmare ausim, & in proclivi, dummodo vacaret, mihi esset ostendere, tum supinus veritatis divinae contemptus, tum &, quae hunc temporis vestigio insequi solet, Errorum, atque mendaciorum Efficacia, maxime deprehenditur. Sed cum praeter expectationem dictorum succreverit copia, pedem hic tandem figimus, Deumque immortalem supplices rogamus, ac veneramur, ut puriorem, ac orthodoxum coetum ab omni Errorum Efficacia clementissime praeservet, & clarissimam Veritatis coelestis lucem inter nos extinguere haut patiatur! Sancte DEUS, sanctifica nos in veritate Tua, quia verbum Tuum est veritas!

A M E N!

05 H 588

ULB Halle
004 219 988

3

201

B.I.G.

Farbkarte #13

4

Q. B. VI
DISSERTATIO THEOLOGICA
DE

ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΠΛΑΝΗΣ
SEV
EFFICACIA
ERRORVM

ex 2. Thessal. II, IO. II.

QVAM
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE REGIO
FRIDERICO AVGVSTO,
ELECTORATVS SAXONICI HEREDE,
P R A E S I D E
DN. GOTTLIEB VVERNSDORFIO,
SS. THEOL. DOCT. ET PROF. PVBL.
TEMPLI OO. SS. PRAEPOSITO, NEC NON SENATVS
ECCLESIAST. ASSESSORE,
DOMINO, PATRONO, AC PRAECEPTORE SVO PER OMNE VITAE
SPATIUM SANCTE OBSERVANDO,
PRO POTESTATE PRIVATIM IN THEOLOGIA
LEGENDI
D. VI. APRIL. A. R. S. M DCC XVI.
PVBLICAE DISQVISITIONI SVBIIGIT
AVCTOR
M. CHRISTIANVS CAROL. STEMPEL,
FACVLT. PHILOS. ASSESS.

H. L. Q. C.

VITEMBERGAE, LITERIS VIDVAE GERDESIAE.